

VERVANGEND ONDERWIJS AAN KINDEREN VAN
OUDERS MET EEN RICHTINGBEZWAAR;
AANVULLEND ONDERZOEK

H. Blok
B. Triesscheijn
S. Karsten

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Blok, H., Triesscheijn, B., Karsten, S.

Vervangend onderwijs aan kinderen van ouders met een richtingbezwaaar;
aanvullend onderzoek.

Henk Blok, Brigit Triesscheijn en Sjoerd Karsten.

Amsterdam: Kohnstamm Instituut

(Rapport 840, projectnummer 40434)

ISBN 978-90-6813-902-0

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

Uitgave en verspreiding:

Kohnstamm Instituut

Plantage Muidergracht 24, Postbus 94208, 1090 GE Amsterdam

Tel.: 020-525 1226

www.kohnstamminstituut.uva.nl

© Copyright Kohnstamm Instituut, 2010

Inhoudsopgave

Samenvatting	1
1 Inleiding en onderzoeksvragen	5
2 Deelonderzoek 1: Onderwijs- of beroepsloopbanen van jongeren na uitstroom uit thuisonderwijs	11
2.1 Populatie en steekproeftrekking	12
2.2 Instrumenten	13
2.3 Gegevensverzameling	13
2.4 Uitkomsten	13
3 Deelonderzoek 2: Toezicht op thuisonderwijs in andere landen	19
3.1 Populatie en steekproeftrekking	19
3.2 Instrumenten	19
3.3 Gegevensverzameling	20
3.4 Uitkomsten	20
4 Deelonderzoek 3: Nog niet bereikte ouders	29
4.1 Populatie en steekproeftrekking	29
4.2 Instrumenten	30
4.3 Gegevensverzameling	31
4.4 Uitkomsten	32
5 Conclusies en discussie	43
5.1 Conclusies	43
5.2 Discussie	48
Bijlagen	53
Recent uitgegeven Kohnstamm Instituut rapporten	77

Samenvatting

Artikel 5b van de Leerplichtwet geeft ouders van leerplichtige kinderen de mogelijkheid bezwaar te maken tegen de richting van elke school binnen redelijke afstand van de woonomgeving. Indien dit zogeheten richtingbezwaar aan de gestelde eisen voldoet, zijn ouders vrijgesteld van de verplichting hun kind school te laten gaan. De Leerplichtwet legt ouders geen vervangende onderwijsplicht op. Om te voorkomen dat kinderen hiervan de dupe kunnen worden, overweegt het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap de wet aan te passen. Alvorens hiertoe een voorstel in te dienen, wenst het Ministerie een beter inzicht in de huidige situatie en de problemen die daarin eventueel bestaan. De vragen betreffen drie onderwerpen:

1. Hoe verloopt de onderwijs- of beroepsloopbaan van jongeren na uitstroom uit thuisonderwijs?
2. Hoe is in diverse andere Europese landen vorm gegeven aan een wettelijk kader?
3. Voorzien ouders die een geldig richtingbezwaar hebben ingediend in vervangend onderwijs; zo ja, hoe; en hoe denken zij over een eventuele toezichtregeling?

De onder 3. aangeduide vragen zijn beantwoord in een eerder onderzoek waarover we in 2008 rapport uitbrachten (zie voetnoot 1 bij hoofdstuk 1). De onder 1. en 2. gestelde vragen zijn nog niet eerder onderzocht. In overleg met het Ministerie is overeengekomen een aanvullend onderzoek te verrichten, waarin niet alleen de nieuwe vragen 1. en 2. aan bod zouden komen, maar waarin ook vraag 3 nog weer beantwoord zou worden aan de hand van een nieuw te trekken steekproef met een bescheiden omvang.

Onderzoeksopzet

We hebben drie deelonderzoeken verricht, corresponderend met de drie onderwerpen. Ten behoeve van het eerste deelonderzoek hebben we via telefonische interviews met ouders inlichtingen ingewonnen over de vervolgloopbaan van 16

Vervangend onderwijs aan kinderen van ouders met een richtingbezwaaar; aanvullend onderzoek

jongeren die zijn uitgestroomd uit thuisonderwijs. Ten behoeve van het tweede deelonderzoek hebben we in een vijftal landen de wettelijke regelingen rond thuisonderwijs bestudeerd: België (apart voor Vlaanderen en Wallonië), Engeland, Frankrijk, Ierland en Noorwegen. Ten behoeve van het derde deelonderzoek hebben we van zes gezinnen de ouders bereikt; zij hebben ons geïnformeerd over het vervangende onderwijs dat zij aan negen kinderen in het schooljaar 2007-2008 hebben gerealiseerd.

Uitkomsten deelonderzoek 1

De leeftijd van kinderen of jongeren die zijn uitgestroomd uit thuisonderwijs varieert van vijf tot en met zeventien jaar. Er is een lichte oververtegenwoordiging van kinderen die op hun elfde of twaalfde zijn gestopt. Uitstroom uit thuisonderwijs gebeurt overal naartoe: basisonderwijs, voortgezet onderwijs, beroeps-onderwijs en universiteit. Ouders kijken in het algemeen met tevredenheid terug op de overgang. Hun kinderen zijn op een plaats terecht gekomen waar ze zich zonder noemenswaardige aanpassingsproblemen verder hebben kunnen ontwikkelen. Deze uitkomsten wijken niet af van wat in het schaarse Amerikaanse en Canadese onderzoek, overigens van matige kwaliteit, wordt gerapporteerd.

Uitkomsten deelonderzoek 2

In alle vijf de onderzochte casussen is thuisonderwijs een in de wet verankerde mogelijkheid die voor alle ouders openstaat. Vier van de vijf landen (met uitzondering van Engeland) kennen een regeling die ouders verplicht tot het doen van een kennisgeving bij de start van het thuisonderwijs. Alleen in Vlaanderen is de hieraan gekoppelde registratieregeling voldoende betrouwbaar om zicht te houden op het aantal kinderen dat thuisonderwijs krijgt en op hun verblijfplaats. Aan de inhoud van het thuisonderwijs worden alleen in algemene zin eisen gesteld, bijvoorbeeld dat het vergelijkbaar moet zijn met schoolonderwijs. Alle landen kennen een instantie die toezicht houdt op thuisonderwijs. In Engeland vindt alleen inspectie plaats na een zorgmelding. In andere landen vindt in beginsel jaarlijks toezicht plaats. Ierland heeft als enige een ex-ante toezichtregeling: toezicht gebeurt vooraf, namelijk op het moment dat ouders kennis geven van

thuisonderwijs. Registratie als thuisonderwijzer is daar alleen mogelijk als ouders naar genoeg van de inspecteur duidelijk maken hoe ze het thuisonderwijs gaan aanpakken.

Over de uitkomsten van toezicht zijn nauwelijks relevante gegevens te vinden. Alleen Vlaanderen beschikt over een systematisch en actueel overzicht van de uitkomsten van inspectiebezoeken. Een probleem is dat er in geen enkel land voldoende inzicht bestaat in de doelmatigheid van het gehanteerde toezicht-arrangement.

Uitkomsten deelonderzoek 3

Alle negen kinderen hebben in het betreffende schooljaar 2007-2008 vervangend onderwijs gehad in de vorm van thuisonderwijs. De inhoud en vorm daarvan wijken in essentie niet af van wat we in het voorafgaande onderzoek hierover hebben vastgesteld. Alle ouders hebben kennis genomen van de kerndoelen voor het onderwijs op school. In het vervangende onderwijs komen veelal dezelfde leerdomeinen aan de orde als op school. De indruk bestaat dat thuisonderwijs qua inhoud weinig afwijkt van schoolonderwijs. Qua vorm zijn er daarentegen grotere verschillen. Er is meer ruimte voor initiatieven van het kind, er is een grotere variëteit van leermiddelen en een groter deel van het leren lijkt zich langs informele weg te voltrekken.

De ouders van de betrokken kinderen staan in meerderheid open voor een toezichtregeling. Hun voorkeur gaat uit naar een regeling waarbij het accent ligt op advisering en minder op sanctionering.

1 Inleiding en onderzoeksvragen

Op 19 mei 2009 heeft het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) het onderzoeksrapport ‘Vervangend onderwijs aan kinderen van ouders met een richtingbezwaaar’ aangeboden aan het parlement¹. Het rapport behandelt twee onderwerpen:

1. Hoe is de onderwijssituatie van kinderen die vanwege een richtingbezwaaar (artikel 5 onder b van de Leerplichtwet 1969) van hun ouders niet naar school gaan?
2. Hoe denken de betrokken ouders over een eventuele toezichtregeling?

In de begeleidende beleidsbrief aan het parlement² wordt ingegaan op de belangrijkste bevindingen. Allereerst wordt vastgesteld dat het gaat om een relatief klein aantal kinderen, minder dan 0,01 procent van het totaal aantal leerplichtige leerlingen. In het schooljaar 2006-2007 handelde het om 235 kinderen. Vanwege allerlei redenen – onder meer de onvolkomen administraties van gemeenten en terughoudendheid bij ouders (zie het onderzoeksrapport, p. 15 tot 21) – is het niet gelukt om voor alle 235 kinderen inzicht te verwerven over hun onderwijssituatie. Het onderzoek heeft betrekking gehad op 86 van de 235 vrijgestelde kinderen, overeenkomend met 37 procent van het totaal aantal vrijgestelde kinderen. Al deze leerlingen volgden een vorm van vervangend onderwijs, vrijwel steeds in de vorm van thuisonderwijs. De vorm van het thuisonderwijs bleek sterk te variëren, van tamelijk schools naar weinig schools. In het laatste geval wordt het onderwijs sterk gestuurd door leerwensen of ontwikkelingsbehoefte van het kind zelf. Wat betreft de toezichtregeling is een belangrijke uitkomst dat het merendeel van de betrokken ouders toezicht in een of andere vorm aanvaardbaar acht. Een belangrijke kanttekening hierbij is dat ouders met name een vrijblijvende vorm van

1 H. Blok & S. Karsten (2008). Vervangend onderwijs aan kinderen van ouders met een richtingbezwaaar. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.
[www.sco-kohnstammstituut.uva.nl/pdf/sco802.pdf]

2 Zie http://www.minocw.nl/documenten/121938_thuisonderwijs.pdf

Vervangend onderwijs aan kinderen van ouders met een richtingbezwaaar; aanvullend onderzoek

toezicht wensen. In deze vorm kan een inspecteur alleen adviezen geven, maar geen sancties opleggen.

In de genoemde beleidsbrief van 19 mei 2009 stelt staatssecretaris Dijkema vast dat vervolgonderzoek noodzakelijk is. In het vervolgonderzoek moeten twee aspecten nader worden belicht. Wij citeren uit de brief.

'Allereerst gaat het om de kansen in het vervolgonderwijs en op de arbeidsmarkt van leerlingen die thuisonderwijs hebben gevolgd. Hierbij zal door middel van casestudies worden ingegaan op het verloop van een overstap naar het regulier onderwijs, de behaalde resultaten en de positie op de arbeidsmarkt van leerlingen die eerder thuisonderwijs hebben gevolgd.

Daarnaast wil ik meer inzicht in de wijze waarop het eventuele toezicht op het thuisonderwijs vorm gegeven zou kunnen worden. Hierbij zal worden gekeken naar de uitvoerbaarheid, administratieve lasten, kosten die met inrichting van toezicht gepaard gaan en de wijze waarop de voortgang wordt beoordeeld. Hierbij zal ook worden gekeken naar de wijze waarop in andere landen het toezicht op het thuisonderwijs is ingebed in het stelsel en wat de resultaten zijn.'

In de discussie over de beleidsbrief en het rapport in de Eerste Kamer is de vraag opgeworpen of het mogelijk is in het vervolgonderzoek ruimere aandacht te besteden aan de ouders van kinderen die tot nu toe niet konden worden bereikt. In antwoord hierop heeft staatssecretaris Dijkema aangegeven, dat ze deze vraag alsnog in het overleg met de onderzoekers over de vormgeving van het vervolgonderzoek zal inbrengen³.

Het onderhavige rapport heeft betrekking op het door de staatssecretaris aangekondigde vervolgonderzoek. In het vervolgonderzoek is aandacht besteed aan de drie onderwerpen die in het voorafgaande naar voren zijn gebracht.

³ Zie <http://www.minocw.nl/documenten/136250.pdf>

a. Onderwijs- of beroepsloopbaan van jongeren na afloop van thuisonderwijs

Een belangwekkende vraag is in hoeverre thuisonderwijs aansluit op vervolgopleidingen en beroepsleven. Er bestaat op dit vlak enige bezorgdheid, omdat aan thuisonderwijs geen diploma's of certificaten verbonden zijn. Thuis onderwezen jongeren kunnen daardoor beperkingen ondervinden bij de toegang tot vervolgopleidingen of tot de arbeidsmarkt. In het voorafgaande onderzoek is aan dit vraagstuk al wel enige aandacht besteed, maar het blijkt moeilijk een antwoord te krijgen. Het merendeel van de ouders heeft nog geen ervaring met het traject ná thuisonderwijs. Het voornemen is om, binnen de steekproef van het voorafgaande onderzoek, nadere gegevens te verzamelen over de onderwijs- en beroepsloopbaan van jongeren na afloop van thuisonderwijs. De onderzoeksvraag is als volgt geformuleerd:

- a1. Hoe verloopt de onderwijs- of beroepsloopbaan van jongeren na uitstroom uit thuisonderwijs?

b. Toezicht op thuisonderwijs in andere landen

In de meeste West-Europese landen hebben ouders de mogelijkheid om voor thuisonderwijs te kiezen. Duitsland vormt een uitzondering: alle kinderen in de leerplichtige leeftijd dienen schoolonderwijs te volgen. In gevallen waarin dat praktisch onmogelijk is, bijvoorbeeld omdat de ouders rondtrekken of omdat het kind door ziekte verhinderd is regelmatig een school te bezoeken, wordt door een gediplomeerde leraar onderwijs aan huis verzorgd. Ook Nederland is in zekere zin een uitzondering. Thuisonderwijs is geen wettelijk vastgelegd recht van ouders. Maar als ouders zich beroepen op een richtingbezwaar, staat het hen vrij een alternatieve vorm van onderwijs te verzorgen, waaronder thuisonderwijs.

Door Andersson Elffers Felix is in 2006 op basis van een 'quick scan' een overzicht gemaakt van de wettelijke kaders van thuisonderwijs in een elftal andere landen, waaronder ook landen buiten West-Europa⁴. Dit overzicht kan als start dienen voor een meer uitgebreide vergelijking. Met de opdrachtgever is de af-

⁴ Zie <http://www.minocw.nl/documenten/4988a.pdf>

Vervangend onderwijs aan kinderen van ouders met een richtingbezwaar; aanvullend onderzoek

spraak gemaakt de vergelijking te beperken tot een vijftal landen, alle in West-Europa. De keuze is: België (apart voor Vlaanderen en Wallonië), Engeland, Frankrijk, Ierland en Noorwegen. Duitsland is weliswaar een belangrijk buurland, maar blijft buiten beschouwing omdat er voor thuisonderwijs geen wettelijk kader is. Engeland is interessant vanwege het substantiële aantal kinderen dat thuisonderwijs krijgt (circa 0,2 procent van de leerplichtige kinderen). België en Frankrijk zijn interessant omdat de wettelijke kaders recent zijn aangepast. Ierland is interessant omdat de regelgeving in de praktijk moeilijk uitvoerbaar blijkt. Noorwegen is interessant omdat aldaar het thuisonderwijs net als in Nederland een nauwelijks zichtbaar verschijnsel is.

In de onderzoeksvragen richten we ons op twee vormgevingsaspecten van het wettelijke kader: hoe staat het op papier, en hoe functioneert het in werkelijkheid? De onderzoeksvragen luiden als volgt.

- b1. Hoe is in de gekozen landen het wettelijke kader voor thuisonderwijs vorm gegeven?
- b2. Hoe functioneert het wettelijke kader in praktijk?

c. Nog niet bereikte ouders

Het is een illusie dat daadwerkelijk alle richtingbezwaarde ouders door onderzoekers bereikt kunnen worden. Daar zijn – grosso modo – twee redenen voor. De eerste reden is dat het steekproefkader onvolledig is. Sommige gemeenten hebben aan de Dienst Uitvoering Onderwijs geen opgave gedaan, andere gemeenten hebben een foutieve opgave gedaan, nog weer andere gemeenten kunnen in hun administratie de relevante adresgegevens niet terugvinden. De tweede reden is dat respondenten een negatieve afweging kunnen maken: zij kunnen besluiten aan het onderzoek geen medewerking te verlenen. Voorbeelden zijn een leerplichtambtenaar die van de wethouder geen toestemming krijgt medewerking te verlenen of een ouder die wegens ziekte, grote drukte of nog andere redenen van medewerking afziet.

In veel situaties is het mogelijk via een herhaalde rappelling het percentage respondenten te verhogen, al is onze ervaring dat met een herhaalde uitnodiging veelal slechts bescheiden aantallen extra respondenten worden geworven. In het

onderhavige geval is rappelling onuitvoerbaar. Door de tweestapsprocedure – eerst werving onder leerplichtambtenaren, die vervolgens als postiljon optreden – is het onmogelijk om te zorgen dat rappels alleen bij non-respondenten terecht komen. Immers, leerplichtambtenaren weten niet welke ouders gerespondeerd hebben, en wij als onderzoekers kunnen hen daaromtrent op grond van privacyregels niet informeren.

Om in het aanvullende onderzoek meer ouders te bereiken is uitbreiding van het steekproefkader een alternatief. Weliswaar worden langs deze weg nog steeds niet alle ouders bereikt, maar het aantal bereikte ouders neemt wel toe. Die uitbreiding zou op twee manieren kunnen worden gerealiseerd: via het ledenbestand van de Nederlandse Vereniging voor Thuisonderwijs, of via de afdelingen leerplicht van de gemeenten. De eerste manier leidt onherroepelijk tot onzuivere ('biased') onderzoeksresultaten. Dat komt omdat de leden van de genoemde vereniging niet representatief zijn voor alle richtingbezwaarde ouders. De tweede weg, via leerplichtambtenaren, heeft dit nadeel niet. Leerplichtambtenaren voeren een administratie over precies die groep ouders die de populatie van het onderhavige onderzoek vormt. Om deze reden hebben we ervoor gekozen het steekproefkader uit te breiden via gemeenten, de tweede optie dus.

Uit informatie van de Dienst Uitvoering Onderwijs is gebleken dat voor het schooljaar 2007-2008 29 nieuwe gemeenten opgave hebben gedaan van één of meer kinderen voor wie een geldig richtingbezwaar is ingediend. Het zijn gemeenten die een schooljaar eerder (dus in 2006-2007) hebben opgegeven zulke kinderen niet te hebben. Het gaat in totaal om 84 kinderen. Voor deze kinderen geldt dat noch hun ouders, noch de betrokken leerplichtambtenaren bij het voorafgaande onderzoek betrokken zijn geweest. Ze vormen als het ware een nieuwe kans om ons kennisbestand uit te breiden. We zullen het onderzoek onder deze groep op dezelfde vragen richten als we in het eerdere onderzoek deden. De onderzoeksvragen luiden als volgt:

- c1. Is voorzien dat deze kinderen ondewijs krijgen, zo ja, hoe?
- c2. Hoe denken hun ouders over een eventuele toezichtregeling?

2 Deelonderzoek 1: Onderwijs- of beroepsloopbanen van jongeren na uitstroom uit thuisonderwijs

De leidende vraag bij deelonderzoek 1 luidt: Hoe verloopt de onderwijs- of beroepsloopbaan van jongeren na uitstroom uit thuisonderwijs? Alvorens we ons op Nederlandse uitkomsten richten, vragen we eerst enige aandacht voor uitkomsten uit buitenlands onderzoek. Weliswaar is het niet duidelijk of zulke uitkomsten overdraagbaar zijn naar de Nederlandse situatie. Maar ze zijn op zichzelf genomen toch relevant, omdat ze inzicht geven in de vraag of er misschien buiten school om ook nog andere wegen zijn die naar vervolgonderwijs en de arbeidsmarkt toeleiden.

In de onderzoeksliteratuur troffen we drie publicaties aan die ingaan op de onderwijs- en beroepsloopbanen van jongeren na uitstroom uit thuisonderwijs. Twee daarvan berusten op vragenlijstonderzoek onder jonge volwassenen of hun ouders. Ray (2003)¹ rapporteert over ruim 7000 Amerikaanse jonge volwassenen, waarvan ongeveer 5000 tenminste zeven jaar thuisonderwijs hebben gehad. Neven Van Pelt, Allison en Allison (2009)² rapporteren over 226 Canadese jonge volwassenen die vijftien jaar eerder al eens aan een onderzoek over thuisonderwijs hebben meegewerkt. Qua opzet vallen er tussen beide onderzoeken wel de nodige verschillen te noteren, onder andere wat betreft de steekproeftrekking en de vragen die zijn gesteld. Maar qua uitkomst vallen vooral de overeenkomsten op. Uit beide onderzoeken komt het beeld naar voren dat de respondenten tevreden terugkijken op de genoten scholing, vergeleken met leeftijdgenoten hoger zijn opgeleid, vaker een baan hebben en actiever participeren aan samenlevingsverbanden ('civic participation'). De grote meerderheid is tevreden tot heel tevreden met het tot dan toe genoten leven. Of deze positieve uitkomsten geldig zijn voor alle jongeren die thuisonderwijs hebben gehad, is natuurlijk de vraag. Maar duidelijk is wel dat thuisonderwijs in veel gevallen belangrijke positieve gevolgen

5 <http://www.hslda.org/research/ray2003/HomeschoolingGrowsUp.pdf>

6 http://www.hslda.ca/cche_research/2009Study.pdf

heeft gehad voor de betrokken jongeren. Jones en Gloeckner (2004)³ kiezen een iets ander perspectief. Zij rapporteren over een vragenlijstonderzoek onder 55 functionarissen die aan de toegangspoort staan van Amerikaanse colleges ('college admission officers'). Hun is de vraag voorgelegd hoe ze de kans op studieresultaten inschatten voor thuis onderwezen studenten op de eigen opleiding. Ongeveer driekwart van de respondenten schat deze kans positief in, deels zelfs positiever dan voor studenten die hun opleiding op school genoten hebben. Vanzelfsprekend zouden cijfers over het daadwerkelijke studiesucces relevanter zijn dan deze vooraf uitgesproken verwachtingen. Maar zulke cijfers zijn niet te vinden.

2.1 Populatie en steekproeftrekking

De populatie bestaat uit alle gezinnen die hebben deelgenomen aan het eerdere onderzoek dat in 2008 is verricht (zie voetnoot 1 bij hoofdstuk1). Het betreft 51 gezinnen. Deze hebben we alle via telefoon of e-mail trachten te bereiken. Negen gezinnen konden niet meer worden bereikt, hetzij wegens een verblijf in het buitenland, hetzij omdat onze contactgegevens niet meer actueel bleken te zijn. Van de overblijvende 42 gezinnen meldden er 33 dat ze nog niet beschikten over ervaringen met kinderen of jongeren die inmiddels met thuisonderwijs zijn gestopt. Negen gezinnen hebben die ervaring wél. Zij bleken alle bereid aan het deelonderzoek mee te werken. Zie voor de totstandkoming van de steekproef Tabel 2.1.

Tabel 2.1 Van populatie naar steekproef

Categorie	Aantal gezinnen
Nog niet gestopt met thuisonderwijs	33
Naar buitenland verhuisd	2
Onbereikbaar vanwege verouderde contactgegevens	7
Opgenomen in steekproef	9
Totaal (te beschouwen als de populatie)	51

7 <http://www.ahem.info/JournalofCollegeAdmissionFall04.pdf>

2.2 Instrumenten

Voor het telefonische interview is een korte vragenlijst gemaakt. In de vragenlijst is geïnformeerd naar:

- a. hoeveel jongeren uit het gezin inmiddels met thuisonderwijs zijn gestopt;
- b. de geboortedatum van de betrokken jongeren en naar de start- en eindleeftijd van het gevolgde thuisonderwijs;
- c. de redenen om het thuisonderwijs te beëindigen;
- d. wat de jongeren daarna zijn gaan doen;
- e. hoe de overgang van thuisonderwijs naar school of werk is verlopen.

2.3 Gegevensverzameling

De gegevens zijn verzameld via telefonische interviews met een der ouders. Bij de start van het onderzoek is overwogen de ouders ook nog thuis te bezoeken voor een dieper gravend face-to-face onderzoek. Alle betrokken ouders waren hiertoe bereid. De via de telefoon verkregen inlichtingen waren echter al dermate gedetailleerd, dat thuisbezoek geen meerwaarde zou hebben.

2.4 Uitkomsten

In de negen gezinnen zijn inmiddels zestien jongeren uit thuisonderwijs gestroomd, negen jongens en zeven meisjes. De leeftijd waarmee de jongeren met thuisonderwijs zijn gestart varieert van vier tot veertien jaar. Voor elf jongeren, de grootste groep derhalve, viel de start tussen hun vierde en achtste jaar. De leeftijd waarop de jongeren gestopt zijn met thuisonderwijs varieert van vijf tot zeventien jaar. Voor een niet onaanzienlijk deel van de jongeren geldt dat ze gestopt zijn rond hun elfde of twaalfde jaar, de leeftijd die veelal samenvalt met de afronding van het basisonderwijs. Zie verder Tabel 2.2.

Vervangend onderwijs aan kinderen van ouders met een richtingbezwaaar; aanvullend onderzoek

Tabel 2.2 Jongeren uitgestroomd uit thuisonderwijs, naar geboortjaar en start- en eindleeftijd van thuisonderwijs (n = 16 jongeren)

Gezin	Jongere	Geboortjaar	Startleeftijd thuisonderwijs	Eindleeftijd thuisonderwijs
A	a	1995	11	14
B	a	1993	8	11
C	a	1994	4	12
D	a	1993	4	15
E	a	1999	12	17
	b	1992	12	17
F	a	1991	5	11
	b	1994	7	12
G	a	1994	6	12
	b	1996	4	12
H	a	1989	14	17
	b	1990	13	15
I	a	1998	7	10
	b	1999	6	10
	c	2001	5	6
	d	2003	4	5

Wat zijn zoal de redenen geweest om met thuisonderwijs te stoppen? Veel ouders geven aan dat bij deze beslissing verscheidene overwegingen een rol hebben gespeeld. Het vaakst genoemd, vijf maal, is dat de jongere op een gegeven moment zelf aangeeft naar een school te willen. Behoeftte aan meer contact met leeftijdgenoten speelt hierbij een belangrijke rol. In drie gevallen hanteren ook ouders een vergelijkbaar argument: zij achtten het vanuit hun ouderlijke verantwoordelijkheid wenselijk dat het kind meer contact met leeftijdgenoten gaat krijgen. Een argument van andere aard, eveneens in drie gezinnen naar voren gebracht, is dat ouders opzien tegen het aanbieden van met name de exacte vakken op het niveau van het voortgezet onderwijs.

Deelonderzoek 1: Onderwijs- of beroepsloopbanen van jongeren na uitstroom uit thuisonderwijs

Wat zijn de jongeren gaan doen na het thuisonderwijs? Ze blijken allemaal te zijn ingestroomd in schoolonderwijs dan wel in een beroepsopleiding (zie Tabel 2.3). Twee jongeren volgen inmiddels schoolonderwijs in Duitsland.

Tabel 2.3 Bestemming na thuisonderwijs (n = 16 jongeren)

Bestemming	Aantal
Instroom in basisonderwijs	4
Instroom in voortgezet onderwijs (havo, vwo, gymnasium, vso)	7
Instroom in universiteit	1
Instroom in beroepsopleiding (boekhouding, politieacademie, elektriciens)	3
Instroom in Hauptschule	1

Belangwekkend is vanzelfsprekend de vraag hoe – na een periode van thuisonderwijs – de overgang naar andere vormen van onderwijs is verlopen. Alle ouders hebben op deze vraag een min of meer uitgebreid antwoord gegeven; zie voor een samenvatting per gezin Tabel 2.4. Over het algemeen is de overgang naar tevredenheid verlopen. Met alle betrokken jongeren gaat het volgens hun ouders goed. In enkele gevallen is niet meteen bij inschrijving op een school duidelijk welk niveau het meest passend is. Dit komt met name voor bij inschrijving op een school voor voortgezet onderwijs, waar leerlingen over diverse schooltypen zijn verdeeld. Ook komt voor dat jongeren in sommige vakken voorlopen op hun leeftijdgenoten, maar op andere vakken een achterstand hebben. In voorkomende gevallen is hiervoor een oplossing gevonden. Een vaker gehoorde opmerking is dat jongeren in sociaal opzicht op school opvallend goed functioneren.

Vervangend onderwijs aan kinderen van ouders met een richtingbezwaaar; aanvullend onderzoek

Tabel 2.4 Samengevatte antwoorden van ouders op de vraag naar het verloop van de overgang na thuisonderwijs

Gezin	Samengevat antwoord
A	Met de schoolcoördinator heeft, voordat onze zoon de overgang naar school maakte, een goed gesprek plaatsgevonden. Het gaat goed met hem. Momenteel werkt hij op havo-niveau, vwo-niveau is misschien net te moeilijk nog. De rol van de leerplichtambtenaar is niet prettig geweest. Er is nooit een persoonlijk contact geweest tussen ons en de ambtenaar, maar deze informeerde zonder acht te slaan op regels voor privacy de school voor voortgezet onderwijs over de schoolloopbaan van onze zoon.
B	De overgang is zeer succesvol verlopen. Leren gaat voortreffelijk. Bij binnenkomst op school liep hij voor op andere kinderen. Sociaal gaat het prima. Hij heeft veel vrienden en kan met iedereen omgaan in de klas.
C	De overgang is voor onze kinderen geen enkel probleem geweest. Ze vinden het niet te moeilijk en vanuit school krijgen ze complimenten over hun sociaal gedrag. Het lijkt alsof ze meer gewend zijn om op een gelijkwaardige manier om te gaan met docenten. Ze vinden het maar niets dat sommige kinderen het leuk vinden om docenten dwars te zitten. Onze zoon vindt het schoolsysteem maar niets, maar gaat naar school in verband met zijn sociale contacten en z'n vriendengroep.
D	De overgang is heel soepel gegaan. Cognitief liepen de kinderen over het algemeen voor, behalve bij rekenen. Dit had meer te maken met de structuur van de schoolse methode. Heel snel hebben ze deze achterstand bijgewerkt.
E	Wat betreft onze oudste: cognitief is de overgang prima verlopen, maar aanvankelijk heeft ze wel moeten wennen aan de drukte op school. Dit had ook te maken met de grote rust die ze gewend was door het buiten

Deelonderzoek 1: Onderwijs- of beroepsloopbanen van jongeren na uitstroom uit thuisonderwijs

Vervolg tabel 2.4

wonen. Ze had moeite met het grote aantal prikkels en het harde taalgebruik op school. Onze jongste moest erg wennen aan het grote aantal prikkels. Ze heeft er zeker twee jaar over gedaan voor ze dagelijks naar school ging. Ze heeft nog steeds moeite met bepaalde dingen, gaat bij voorbeeld niet mee op schoolreisje. Ze heeft een ernstige mate van autisme.

F Met beide kinderen is de overgang geleidelijk gegaan. Onze oudste zoon functioneert het beste wanneer hij bezig kan zijn met een combinatie van met z'n handen werken en z'n hoofd gebruiken. De combinatie van lesgeven en werken als elektricien was ideaal voor hem. Hij heeft in Nederland vier certificaten op vwo-niveau gehaald en staatsexamen gedaan in exacte vakken. Deze certificaten werden in Duitsland niet erkend. Hij twijfelt nu over elektricien worden of toch een opleiding op hbo-niveau volgen. Onze jongste zoon presteerde goed op school, was eerste van de klas op de Hauptschule. Gaat op nu op de Realschule ook goed. Cognitief waren er voor beiden geen problemen toen ze weer naar school gingen. Sociale contacten zoeken ze onder de adventisten.

G Onze zoon socialiseerde niet direct. Hij kwam in een sterk heterogene groep 8 met een mannelijke leerkracht. In de parallelklas bleken, toen alle kinderen samen de musical instudeerden, wel kinderen te zitten waar hij aansluiting mee had. Hij is hoogsensitief en zowel in het basisonderwijs als het voortgezet onderwijs heeft de leerplichtambtenaar toestemming gegeven dat hij soms een of twee dagen per week thuis blijft als dat nodig is. Bij een aantal vakken liep hij voor toen hij in groep 8 kwam, onder andere bij geschiedenis en natuurkunde.

H Er is eigenlijk een verkeerde schatting gemaakt van het niveau van onze dochter. We dachten dat ze deels op vwo- en deels op havo-niveau zat. We hadden haar wel een capaciteitstest willen laten doen, maar dat kost-

Vervangend onderwijs aan kinderen van ouders met een richtingbezwaaar; aanvullend onderzoek

Vervolg tabel 2.4

te 400 euro. We hebben er daarom van afgezien. Inmiddels werkt zij op een passend niveau en gaat het goed. In sociaal opzicht doet ze het prima. Ze had al snel aansluiting met kinderen en heeft een grote vriendinnengroep.

- I De overgang naar de politicacademie is voor onze zoon soepel verlopen. Hij heeft het erg naar z'n zin, moet een beetje wennen aan de roosters, maar vindt het verder erg leuk. Voor onze dochter is er niets veranderd omdat ze de cursus thuis doet. De kinderen hebben destijds wel de basisschool bezocht, dus school is niet vreemd voor ze.
-

Noot: Om herkenning te voorkomen zijn de gezinnen hier anders aangeduid dan in Tabel 2.2.

3 Deelonderzoek 2: Toezicht op thuisonderwijs in andere landen

Deelonderzoek 2 richt zich op regelingen voor thuisonderwijs in enkele andere landen. De aandacht gaat met name uit naar het wettelijke kader. Daarover proberen we twee vragen te beantwoorden:

1. Hoe is in deze landen het wettelijke kader voor thuisonderwijs vormgegeven?
2. Hoe functioneert het wettelijke kader in de praktijk?

3.1 Populatie en steekproeftrekking

Dit deel van het onderzoek richt zich op vijf West-Europese landen, zoals in hoofdstuk 1 al aangeduid: België, Engeland, Frankrijk, Ierland en Noorwegen. In België onderscheiden we twee gemeenschappen, de Vlaamse en de Franstalige, die eigen regelingen kennen. In Engeland beperken we ons tot Engeland in nauwere zin, derhalve met uitsluiting van Wales, Schotland en Noord-Ierland.

3.2 Instrumenten

We hebben een analysekader ontworpen rond een zevental elementen:

- a. de wettelijke en maatschappelijke inbedding;
- b. toezichthouder(s);
- c. functie van toezicht;
- d. werkwijze bij uitoefening toezicht;
- e. gehanteerde criteria en normen;
- f. uitkomsten van toezicht;
- g. toekomstige ontwikkelingen.

Vervangend onderwijs aan kinderen van ouders met een richtingbezwaaar; aanvullend onderzoek

3.3 Gegevensverzameling

Per land hebben we voor elk van de zeven elementen een beschrijving gemaakt van de situatie. Internet is een belangrijke bron van informatie geweest. Wettelijke regelingen zijn toegankelijk via websites van overheden. In alle betrokken landen, met uitzondering van België, bestaan belangenorganisaties voor thuisonderwijs, die op hun beurt ook weer websites onderhouden. Waar informatie moeilijk toegankelijk bleek, hebben we een beroep gedaan op correspondenten. Soms waren deze werkzaam voor de inspecterende organisatie, soms betrof het wetenschappers of vertegenwoordigers van een belangenorganisatie. Waar dat mogelijk was, zijn gegevens uit verschillende bronnen via onderlinge vergelijking geverifieerd. De beschrijving voor Vlaanderen is ter verificatie voorgelegd aan de coördinerende inspecteur voor thuisonderwijs. De beschrijvingen per land zijn in de bijlage opgenomen.

3.4 Uitkomsten

Een samenvattend overzicht van de situatie per land is in Tabel 3.1 opgenomen. In het navolgende presenteren we een uitgebreidere vergelijking onder een tiental afzonderlijke kopjes.

Deelonderzoek 2: Toezicht op thuisonderwijs in andere landen

Tabel 3.1 Samenvattend overzicht van de wettelijke regelingen rond thuisonderwijs (TO)

	België- Vlaanderen	België - Wallonië	Engeland	Frankrijk	Ierland	Noorwegen
Genoemd als optie in de wet?	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Incidentie (in relatie tot het totaal aantal leerpl. lln.)	9 per 10.000	9 per 10.000	20 tot 80 per 10.000	3 per 10.000	10 per 10.000	7 per 10.000
Kennisgeving vereist?	Jaarlijks aan de onderwijsinspectie	Jaarlijks aan de onderwijsinspectie	Niet vereist	Jaarlijks aan de gemeente en de lokale onderwijsinspectie	Eenmalig aan de Dienst Leerplicht	Eenmalig aan de gemeente
Inhoudelijke vereisten	TO moet gericht zijn op de ontplooiing van de totale persoonlijkheid	TO moet gelijkwaardig zijn aan schoolonderwijs	Het kind heeft recht op doelmatig vol-tijds onderwijs	TO moet gelijkwaardig zijn aan schoolonderwijs	Het kind heeft recht op een zeker minimum niveau van onderwijs	TO moet gelijkwaardig zijn aan schoolonderwijs
Functie van toezicht	Kinderbescherming	Gelijkwaardigheid aan schoolonderwijs	Kinderbescherming	Gelijkwaardigheid aan schoolonderwijs	Kinderbescherming	Gelijkwaardigheid aan schoolonderwijs
Toezicht-houder	Onderwijsinspectie	Commissie voor toezicht op thuisonderwijs	Lokale instellingen voor Jeugd-welzijn	Gemeente en onderwijsinspectie	Dienst Leerplicht	Gemeente delegeert toezicht aan een school-docent

Vervangend onderwijs aan kinderen van ouders met een richtingbezwaaar; aanvullend onderzoek

Vervolg tabel 3.1

Frequentie van toezicht	Bij de start jaarlijks, daarna proportioneel	Jaarlijks	Alleen na zorgmelding	Jaarlijks	Alleen bij kennisgeving (als onderdeel van de registratie)	Halfjaarlijks
Werkwijze inspectie	Huisbezoek, inzage in documenten en gesprekken met ouders en kind	Huisbezoek, inzage in documenten, gesprekken met ouders en kind, deelname aan landelijke toetsen	Huisbezoek, inzage in documenten en gesprekken met ouders en kind	Huisbezoek, inzage in documenten, gesprekken met ouders en kind, onderzoek naar vorderingen via toetsen	Huisbezoek, inzage in documenten, gesprekken met ouders en kind	Huisbezoek, inzage in documenten, gesprekken met ouders en kind, onderzoek naar vorderingen via toetsen
Sancties	Verplichte schoolgang	Verplichte schoolgang	Verplichte schoolgang	Verplichte schoolgang	Verplichte schoolgang	Verplichte schoolgang
Toezichtkader met te hanteren criteria en normen	Niet in een regeling vastgelegd	Niet in een regeling vastgelegd	Niet in een regeling vastgelegd	Niet in een regeling vastgelegd	Niet in een regeling vastgelegd	Niet in een regeling vastgelegd
Uitkomsten van toezicht	In het primair onderwijs vrijwel altijd een positieve uitkomst, in het secundair onderwijs soms ook negatief	Niet bekend	Niet bekend	In omstreeks 1 % van de gevallen wordt schoolgang opgelegd	In omstreeks 1 % van de gevallen wordt nader onderzoek ingesteld	Niet bekend

Deelonderzoek 2: Toezicht op thuisonderwijs in andere landen

Wettelijke toegang tot thuisonderwijs

In alle zes de bestudeerde gevallen hebben ouders de vrijheid voor thuisonderwijs te kiezen, ongeacht het motief. Ze kunnen deze keuze bovendien maken op elk moment in het schooljaar. Eerdere op school doorgebrachte jaren vormen geen belemmering om alsnog voor thuisonderwijs te kiezen. Alleen in Engeland wordt de mogelijkheid van flexischooling apart in de wet benoemd. Ouders en school zijn er vrij om onderling afspraken te maken over de verdeling van onderwijstaken. Een mogelijkheid is dat het kind een deel van de lessen op school volgt en een ander deel thuis doet. In dat geval blijft het kind als leerling op de school ingeschreven. Op school moet de leerling het nationaal voorgeschreven curriculum volgen, maar buiten school geldt deze verplichting niet.

Inhoudelijke vereisten

In alle zes de bestudeerde gevallen worden in de wet eisen gesteld aan de inhoud van het thuisonderwijs. In Ierland zijn de inhoudelijke eisen het minst gedetailleerd uitgewerkt. In de Ierse grondwet is vastgelegd dat het kind recht heeft op ‘a certain minimum education, moral, intellectual and social’. In Frankrijk en Noorwegen zijn de inhoudelijke eisen het meest vergaand gespecificeerd. Het thuisonderwijs aldaar dient gelijkwaardig te zijn aan schoolonderwijs. In deze landen worden in de wet de kennisdomeinen benoemd die in thuisonderwijs bestreken moeten worden. In Wallonië is niet zozeer de inhoud van het thuisonderwijs vastgelegd, als wel dat het qua niveau vergelijkbaar moet zijn met het niveau dat via schoolonderwijs wordt bereikt. In Vlaanderen zijn de inhoudelijke eisen rechtstreeks afgeleid uit het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind. Het gaat onder meer om de ontplooiing van de volledige persoonlijkheid en om het bevorderen van het respect voor de grondrechten van de mens. Door deze koppeling aan het Internationale Kinderverdrag neemt Vlaanderen een bijzondere positie in. In de vijf andere bestudeerde voorbeelden heeft de wetgever het bestaande schoolonderwijs – impliciet of expliciet – als uitgangspunt genomen.

Vervangend onderwijs aan kinderen van ouders met een richtingbezwaaar; aanvullend onderzoek

Kennisgeving

In bijna alle bestudeerde voorbeelden moeten ouders bij de start van het thuisonderwijs daarvan een kennisgeving doen aan de autoriteiten, in Frankrijk zelfs op twee plaatsen (namelijk de gemeente en de regionale onderwijsinspectie). Engeland vormt de uitzondering; daar is voor ouders geen meldingsplicht. Wel moeten Engelse scholen een melding doen als een kind na eerdere schoolgang wordt uitgeschreven in verband met thuisonderwijs. In drie gevallen moet de kennisgeving jaarlijks worden vernieuwd, in Vlaanderen, Wallonië en in Frankrijk. In Ierland en Noorwegen volstaat een eenmalige melding.

In Vlaanderen en Ierland is aan de kennisgeving een nadere verklaring gekoppeld. In Vlaanderen verbinden ouders zich er onder meer toe de controle van de Inspectie van het Onderwijs te aanvaarden. In Ierland moeten ouders tevoren al, als onderdeel van de registratieprocedure, naar genoegen van de autoriteiten duidelijk maken hoe ze in onderwijs zullen voorzien.

Incidentie van thuisonderwijs

In alle landen is de incidentie laag. In Frankrijk bedraagt deze 0,03 procent van alle leerplichtige leerlingen. In Engeland ligt de incidentie tussen 0,2 en 0,8 procent. Het valt op dat in de meeste landen de schattingen met een aanzienlijke onzekerheid zijn omgeven. Alleen in Vlaanderen is de registratie voldoende betrouwbaar om van jaar tot jaar te kunnen volgen hoe het aantal thuis onderwezen kinderen zich ontwikkelt.

Toeziethouders

Landen hebben verschillende toezichthouders aangewezen. In Vlaanderen en Frankrijk berust het toezicht bij de inspectie van onderwijs die ook toezicht op schoolonderwijs houdt. Bijzonder in Frankrijk is dat ook gemeenten een deel van het toezicht voor hun rekening nemen. In Engeland en Ierland is het toezicht opgedragen aan instanties die zich in meer brede zin met welzijn, kindbescherming en dergelijke bezig houden. In Wallonië is voor thuisonderwijs een aparte toezichthoudende commissie benoemt. In Noorwegen ligt de verantwoor-

Deelonderzoek 2: Toezicht op thuisonderwijs in andere landen

delijkheid voor het toezicht bij de gemeenten. Deze delegeren het feitelijke toezicht naar leraren die op een school werkzaam zijn. Gemeenten en ouders kiezen in onderling overleg welke leraar met deze taak wordt belast.

Functie van toezicht

De functie van toezicht op thuisonderwijs is niet in alle bestudeerde gevallen expliciet in de wet opgenomen. Desalniettemin valt hier een tweedeling te maken. In Vlaanderen, Engeland en Ierland wordt het toezicht op thuisonderwijs gemotiveerd als een kindbeschermingsmaatregel. In de andere gevallen dient toezicht om te bereiken dat het verstrekte thuisonderwijs gelijkwaardig is aan schoolonderwijs.

Werkwijze bij toezicht

Oppervlakkig beschouwd lijken de manieren waarop in de verschillende landen inspecteurs hun gegevens verzamelen op elkaar. Het gaat vrijwel steeds om huisbezoeken en gesprekken met het kind. In Wallonië en Frankrijk hebben inspecteurs daarnaast nog de mogelijkheid het kind een toets af te nemen. In Wallonië moeten kinderen op vaste momenten een toets afleggen, overigens net als schoolgaande leerlingen.

De frequentie van inspecties verschilt sterk. In Engeland vindt alleen inspectie plaats als de lokale autoriteiten signalen krijgen dat een kind onvoldoende onderwijs ontvangt. In Ierland vinden inspecties vóóraf plaats, namelijk als onderdeel van de registratieprocedure. In Vlaanderen is het gebruikelijk dat het eerste huisbezoek in het eerste jaar plaatsvindt; vervolgtoezicht is proportioneel (intensiever naarmate er meer twijfels zijn over de kwaliteit van het thuisonderwijs). Jaarlijkse inspecties zijn er alleen in Wallonië en Frankrijk voorzien, hoewel in het laatste geval duidelijk is dat dit voornemen niet gehaald wordt. In Noorwegen zitten ouders, kind en inspecteur – in dit geval een schoolleraar – één of twee keer per jaar om de tafel.

In alle onderzochte gevallen hebben inspecteurs de mogelijkheid ouders op te dragen het kind op een school in te schrijven in het geval het oordeel over de onderwijskwaliteit negatief is. Deze procedure is veelal met waarborgen omgeven.

Vervangend onderwijs aan kinderen van ouders met een richtingbezwaaar; aanvullend onderzoek

Ouders hebben het recht een tweede inspectie aan te vragen, en soms ook kunnen ze daarna nog in beroep gaan. Indien ze aan het eind van het traject geen gehoor geven aan de inschrijvingsopdracht, volgen gerechtelijke stappen. Zulke stappen zijn in de onderzochte voorbeelden zeldzaam (zie hierna).

Criteria en normen bij toezicht

In geen van de bestudeerde voorbeelden zijn criteria en normen in wetten of uitvoeringsbesluiten vastgelegd. Dat betekent dat inspecteurs een zekere uitvoeringsvrijheid toevalt, waarin rekening kan worden gehouden met situationele factoren zoals de voorgeschiedenis van het kind en gezinsomstandigheden. In Engeland en Frankrijk, waar de inspectie regionaal is georganiseerd, kunnen plaatsgebonden verschillen optreden wat betreft de gehanteerde criteria en normen. In Noorwegen zijn criteria en normen ter beoordeling van de schoolleraar aan wie het toezicht is toevertrouwd.

Uitkomsten van toezicht

In drie gevallen zijn over de uitkomsten van toezicht geen cijfers bekend, namelijk Wallonië, Engeland en Noorwegen. In situaties waarin zulke cijfers wél bekend zijn, is de incidentie van een negatief inspectieoordeel uiterst laag. In Frankrijk heeft de inspectie in 2005, het laatste jaar waarover cijfers beschikbaar zijn, in minder dan één procent van de geregistreerde gevallen de ouders opgedragen het kind op een school in te schrijven. In Ierland is in 2009 in omstreeks één procent van de gevallen besloten tot een nader onderzoek ('comprehensive assessment'). In de meeste van deze gevallen is vervolgens alsnog een positief oordeel uitgesproken. In Vlaanderen zijn aparte cijfers beschikbaar voor het basisonderwijs en het secundair onderwijs. In het basisonderwijs komt een negatieve uitkomst alleen bij hoge uitzondering voor. In het secundair onderwijs is, gerekend over de laatste twee jaren, in dertien van de 94 gecontroleerde gevallen een negatief oordeel gegeven. Bijna al deze jongeren zijn weer naar school gegaan. Het betreft vooral jongeren die na conflicten op school voortijdig uitstromen en die thuisonderwijs als een laatste redmiddel beschouwen. Opgemerkt

Deelonderzoek 2: Toezicht op thuisonderwijs in andere landen

zij dat in Vlaanderen het toezicht risicogestuurd is, als gevolg waarvan aan de genoemde cijfers geen representativiteitswaarde kan worden toegekend.

Toekomstige ontwikkelingen wat betreft regelgeving

In Wallonië en Noorwegen bestaan geen voornemens voor aanpassing van de wet- of regelgeving. Hetzelfde geldt voor Vlaanderen, maar vanuit de inspectie bestaat een behoefte aan duidelijker richtlijnen over de toe te passen criteria en normen. In Frankrijk is voorzien dat nog dit jaar een nieuwe circulaire zal verschijnen over de door de inspectie te hanteren criteria en normen. In Ierland evalueert momenteel de betrokken overheidsinstantie de huidige richtlijnen. Overwogen wordt om de inspecties, die nu alleen nog bij de start van het thuisonderwijs plaatsvinden, periodiek te herhalen. In Engeland heeft de regering eind 2009 bij het parlement een wetsvoorstel ingediend, teneinde het toezicht op thuisonderwijs te versterken. Aanleiding was de vraag of de toezichthouders (de 'Local Authorities') wettelijk gezien voldoende toegerust zijn om hun taak naar behoren te kunnen vervullen. Onderdeel van het voorstel was dat ouders vooraf toestemming moesten vragen om thuisonderwijs te geven, dat kinderen aan een nader onderzoek zouden worden onderworpen en dat ouders hun plannen voor thuisonderwijs moesten voorleggen aan de school. In april 2010 heeft de regering het voorstel ingetrokken vanwege een onvoldoende politiek draagvlak.

4 Deelonderzoek 3: Nog niet bereikte ouders

Deelonderzoek 3 richt zich op ouders die een geldige kennisgeving hebben gedaan van een richtingbezwaar. Het betreft met name ouders die in het vorige onderzoek niet bereikt zijn. De leidende vragen luiden:

1. Is voorzien dat deze kinderen onderwijs krijgen, en zo ja, hoe?
2. Hoe denken hun ouders over een eventuele toezichtregeling?

4.1 Populatie en steekproeftrekking

De populatie is bepaald tot de gemeenten die níét over het schooljaar 2006-2007, maar wél over het daaropvolgende schooljaar 2007-2008 aan de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) een melding hebben gedaan van één of meer vrijstellingen van de leerplicht op basis van artikel 5 sub b van de Leerplichtwet. Het betreft 29 gemeenten, die opgave hebben gedaan van in totaal 84 kinderen. Het aantal kinderen per gemeente varieert van één tot elf (bron: DUO).

Met alle betrokken leerplichtafdelingen is telefonisch contact gelegd en medewerking verzocht aan het onderzoek. Ze zijn gevraagd als postiljon op te treden tussen ons en de ouders. Vanwege de bescherming van de privacy van de ouders is het namelijk niet mogelijk de betreffende gezinnen rechtstreeks te benaderen. Van de 29 gemeenten wilden de meeste leerplichtambtenaren als postiljon meewerken aan het onderzoek. Niet in alle gemeenten konden de gezinnen worden opgespoord. In enkele andere gevallen bleek er volgens de leerplichtambtenaar bij nader inzien door ouders geen kennisgeving van een richtingbezwaar te zijn gedaan. Als gevolg hiervan hebben acht gemeenten uiteindelijk geen medewerking kunnen verlenen. In de overgebleven 21 gemeenten woonden in het schooljaar 2007-2008 in totaal 48 kinderen met een vrijstelling vanwege een richtingbezwaar (Tabel 4.1).

Het aantal door ons aan leerplichtafdelingen aangeboden wervingsbrieven voor ouders bedroeg 35. Dit aantal is lager dan het aantal vrijgestelde kinderen, omdat

Vervangend onderwijs aan kinderen van ouders met een richtingbezwaar; aanvullend onderzoek

er per gezin slechts één brief nodig was. In de wervingsbrief is ouders informatie verstrekt over het onderzoek, onder andere over opdrachtgever en over het doel en de aanpak ervan. Ouders is gevraagd zich als deelnemer aan te melden door invulling van contactgegevens (naam, telefoonnummer, aantal kinderen waarvoor ontheffing is verleend) op een antwoordformulier.

Tabel 4.1 Verloop respons op gemeentelijk niveau

Responscategorieën	Aantal gemeenten	Aantal kinderen met een ontheffing (gesommeerd over betrokken gemeenten)
a. Gemeenten die hun opgave aan DUO niet kunnen bevestigen	4	30
b. Gemeenten die de betrokken ouders niet meer kunnen traceren	4	6
c. Gemeenten die hebben meegewerkt en één of meer wervingsbrieven aan ouders hebben gestuurd	21	48
Totaal aantal gemeenten in de populatie	29	84

4.2 Instrumenten

De vraaggesprekken met ouders zijn via de telefoon gevoerd. Gebruik is gemaakt van de vragenlijst die ook tijdens het vorige onderzoek (zie voetnoot 1 bij hoofdstuk 1) als gesprekleidraad heeft gediend. De beoogde informant is een van de ouders, door ouderparen in onderling overleg te beslissen. De onderwerpen die in de vragenlijst aan bod komen, bestrijken vier rubrieken:

- a. biografische gegevens (o.a. het aantal kinderen waarvoor men over een ontheffing beschikte, de woongemeente, het opleidingsniveau van moeder en vader);
- b. de aard van het vervangende onderwijs (o.a. welke doelen, welke aanpak);
- c. opvattingen over een mogelijke toezichtregeling (o.a. welke instantie zou toezicht moeten houden, hoe vaak, welke toezichtcriteria vindt men acceptabel);
- d. eventuele knelpunten bij de realisatie van het vervangende onderwijs.

4.3 Gegevensverzameling

Van de door de leerplichtafdelingen verstuurd brieven zijn bij ons elf antwoordformulieren van ouders binnengekomen. Twee ouders stuurden een leeg antwoordformulier terug en wilden dus kennelijk niet deelnemen aan een gesprek. Met drie ouders die zich via het antwoordformulier hebben aangemeld, heeft toch geen gesprek plaatsgevonden. Eén ouderpaar bleek vorig jaar al aan het onderzoek te hebben deelgenomen en viel dus ten onrechte in de steekproef. Een andere ouder trok zich terug, omdat er naar zeggen van de moeder voor het kind geen kennisgeving van een richtingbezwaar is gedaan. Het derde ouderstel heeft niet gereageerd op onze telefoontjes en e-mailberichten in verband met het maken van een afspraak voor het interview. Uiteindelijk zijn met zes ouders gesprekken gevoerd. Gezamenlijk hebben de geïnterviewde ouders voor negen kinderen een ontheffing van de leerplicht. De telefonische interviews zijn afgenomen tussen 14 januari en 2 februari 2010. De vragenlijst is de ouders tevoren per e-mail gestuurd. Het bood ouderparen de gelegenheid zich samen over de vragen te buigen. De afnameduur van de gesprekken varieerde tussen 25 en 70 minuten.

4.4 Uitkomsten

De indeling van deze paragraaf is als volgt:

- a. enkele biografische gegevens;
- b. type vervangend onderwijs;
- c. inhoud van het vervangende onderwijs;
- d. inrichting van het vervangende onderwijs;
- e. meningen over een toezichtregeling;
- f. belangrijkste knelpunten.

Enkele biografische gegevens

De respondenten komen uit verschillende delen van het land, van Zuidhorn in het noorden tot Maastricht in het zuiden. Ouders hebben ons de aard van het richtingbezwaaar kort aangeduid. Het was een open vraag waarbij respondenten hun eigen termen konden kiezen. Net als bij het eerdere onderzoek is holisme een vaak genoemde overtuiging (Tabel 4.2).

Tabel 4.2 Aard richtingbezwaaar (n=6)

Typering van het richtingbezwaaar	Aantal ouders
Holistisch	4
Baptisten	1
Ouder wilde dit niet kenbaar maken	1
Totaal	6

Wij hebben de ouders naar hun opleidingsniveau gevraagd, namelijk naar de hoogste opleiding die zij met een diploma hebben afgesloten. Het was een vraag met drie antwoordalternatieven. Gebleken is de betrokken ouders relatief hoog zijn opgeleid. Eén moeder heeft het lbo gedaan, twee vaders en twee moeders hebben het mbo gedaan en drie moeders en vier vaders hebben een hbo- of wo-opleiding afgerond.

Deelonderzoek 3: Nog niet bereikte ouders

De geïnterviewde ouders hebben voor het schooljaar 2007-2008 voor negen kinderen een richtingbezwaar ingediend, vijf meisjes en vier jongens. Het geboortjaar van de kinderen varieert van 1992 tot en met 2004. Ten tijde van de leerplichtonthefving hadden zeven kinderen de basisschoolleeftijd en twee kinderen de middelbare schoolleeftijd. Van de kinderen is bekend voor het hoeveelste jaar er sprake is van een vrijstelling, dit varieert van één tot zes jaar.

Type vervangend onderwijs

Ouders hebben in alle gevallen in het betreffende schooljaar 2007-2008 voorzien in vervangend onderwijs, en wel steeds in de vorm van thuisonderwijs.

Inhoud van het vervangende onderwijs

Vooraf zij opgemerkt dat de hierna te rapporteren uitkomsten nog slechts betrekking hebben op zes kinderen, namelijk per gezin het kind dat het langst vervangend onderwijs heeft gehad.

De ouders is een lijst voorgelegd met ontwikkelingsgebieden. De vraag was: 'Streeft u ernaar dat het kind zich kan ontwikkelen op de volgende terreinen?'. Uit de antwoorden (Tabel 4.3) blijkt dat bijna alle ouders ontwikkeling nastreven op de genoemde terreinen. Echter één ouder gaf aan niet te streven naar ontwikkeling bij onder ander Nederlandse taal en rekenen/wiskunde. Deze ouder ondersteunt weliswaar de taal- en rekenontwikkeling, maar alleen voor zover het kind daar zelf om vraagt. Ook maakten ouders gebruik van de mogelijkheid andere ontwikkelingsdomeinen aan te geven. Genoemd zijn: handenarbeid, schaken, Latijn, Duits, gezondheid, filosofie en geloofszaken.

Vervangend onderwijs aan kinderen van ouders met een richtingbezwaaar; aanvullend onderzoek

Tabel 4.3 In het onderwijs bestreken domeinen (abs. aantallen; n= 6)

Opvoeding- en ontwikkelingsterreinen	Aantal
a. Nederlandse taal	5
b. Engelse taal	5
c. Rekenen/wiskunde	5
d. Mens en natuur	6
e. Mens en maatschappij	6
f. Kunst en cultuur	5
g. Bewegen en sport	5
h. Kennis van en respect voor andere culturen	5
i. Ontwikkeling van de persoonlijkheid	6
j. Sociale ontwikkeling	6
k. Doelen op andere belangrijke terreinen	6

Een andere benadering van de inhoud van het vervangende onderwijs is de vraag hoe ouders aankijken tegen de kerndoelen van het basisonderwijs, dan wel de kerndoelen voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Uit de antwoorden blijkt dat alle ouders van deze kerndoelen kennis hebben genomen. De vraag was hoe belangrijk zij de kerndoelen achten voor het vervangende onderwijs aan hun kind. Eén ouder vindt de kerndoelen van groot belang (ze volgen alle of nagenoeg alle kerndoelen), twee ouders vinden ze van gering belang (ze kijken ernaar, maar we doen er verder weinig mee) en drie ouders vinden de kerndoelen van beduidend belang (ze kijken ernaar en gebruiken er delen uit).

Een volgend aspect van de doelstellingenkwestie is de vraag of ouders voor ogen hebben, hoe de verdere loopbaan zal zijn na beëindiging van het vervangende onderwijs. Vanzelfsprekend is deze vraag moeilijker te beantwoorden naarmate kinderen jonger zijn. Uit het voorafgaande weten we dat de meeste kinderen de basisschoolleeftijd hebben. Toch blijkt dat sommige ouders daar toch al bepaalde verwachtingen van hebben. Vier ouders kozen voor het antwoord dat zij thuisonderwijs willen continueren zolang het kind het wil en/of de ouders het

Deelonderzoek 3: Nog niet bereikte ouders

kunnen bieden. Een ouder voorziet dat het kind op een zeker moment zal instromen in het reguliere onderwijs. Een andere ouder voorziet een instroom in het beroepsonderwijs.

De meeste ouders hebben nog geen idee op welke wijze hun kind later zijn of haar brood gaat verdienen, maar sommige ouders zou het niets verbazen wanneer hun kind later of op creatief gebied, of op sociaal gebied of als zelfstandig ondernemer aan de slag zou gaan.

De bevroegde ouders hebben geen ervaring met eigen kinderen die vervangend onderwijs hebben gehad en inmiddels maatschappelijk al ergens een plaats hebben gevonden of op eigen benen staan.

Inrichting van het vervangende onderwijs

'Hoe kunt u het vervangende onderwijs aan het kind het beste karakteriseren', zo luidde een eerste, nog vrij globale vraag over de inrichting van het onderwijs. We boden de ouders vier antwoordmogelijkheden, verschuivend van leerstofgericht naar kindgecentreerd (Tabel 4.4). Een ouder gaf aan een min of meer schoolse werkwijze te hanteren en een andere ouder werkt vooral aan de hand van projecten met leeractiviteiten daarom heen. De meeste ouders herkenden hun aanpak onvoldoende in de geboden alternatieven en maakten een andere keuze. Vier ouders kozen voor het alternatief 'anders'. Bij één ouder gaat het om een combinatie van aanpak c en d. Drie ouders herkenden zich ook niet in combinaties van aanpakken. Eén van de ouders gaf aan vooral eclectisch bezig te zijn, van alles wat elke dag anders. Een andere ouder observeert, signaleert en anticipeert op vragen van het kind. En de laatste van de vier ouders die de optie anders koos, geeft invulling aan de werkwijze in overleg met het kind over de invulling van de vakken. Deze laatste ouders vonden de term 'onschooling' echter niet van toepassing.

Vervangend onderwijs aan kinderen van ouders met een richtingbezwaaar; aanvullend onderzoek

Tabel 4.4 Karakterisering van het vervangende onderwijs (abs. aantallen; n= 6)

Karakterisering	Aantal
a. Wij proberen de werkwijze op school te benaderen.	0
b. Wij volgen de werkwijze op school, maar variëren daarop naar behoefte.	1
c. Wij werken aan de hand van projecten en organiseren leeractiviteiten daar omheen.	1
d. Wij kiezen voor een 'unschooling' benadering ('child-led learning').	0
e. Anders	4

De gevarieerde aanpak blijkt ook uit de materialen die ouders gebruiken en uit de leeractiviteiten die zij organiseren (Tabel 4.5). Bijna alle door ons in de vragenlijst aangegeven mogelijkheden blijken door de meeste ouders te worden benut. Daarbij komen nog activiteiten die ouders hebben opgegeven onder e. 'cursussen' en m. 'anders'. Genoemd zijn onder andere: typen, Latijn, elektricien, paardrijden, schooltelevisie, conferenties over bijbelstudies in diverse landen, zelfgemaakte materialen voor taal en rekenen en één kind bezoekt de naschoolse opvang.

Deelonderzoek 3: Nog niet bereikte ouders

Tabel 4.5 Gebruikte materialen en mogelijkheden (abs. aantallen; n= 6)

Materialen/mogelijkheden	Aantal
a. Methoden die op school worden gebruikt	5
b. Educatief materiaal uit winkels	6
c. Internet	6
d. Buitenlandse materialen	6
e. Cursussen	4
f. Kinderboeken	6
g. Materialen uit huis, keuken, tuin	6
h. Bibliotheekbezoek	6
i. Excursies	5
j. Kunstlessen buitenshuis	6
k. Sportclub	4
l. Speel- of leercontacten met andere kinderen	5
m. Anders	4

Eén van de organisatorische aspecten van leren en onderwijzen is het al dan niet gebruiken van een rooster. Op scholen wordt veelal met een min of meer vastliggend rooster gewerkt waarin is vastgelegd, welke onderwijsleeractiviteiten op welke momenten van welke dag plaatsvinden. Wij vroegen ouders in hoeverre zij bij het onderwijs aan het kind een vaste dagindeling hanteren. Alle ouders blijken een dagindeling te gebruiken. Drie ouders hanteren een flexibele dagindeling en drie ouders een min of meer vaste dagindeling.

Hoeveel tijd besteedt het kind gemiddeld per week aan leren en ontwikkelen? Voor scholen lijkt deze vraag gemakkelijk te beantwoorden. Het is een kwestie van alle in het rooster aangegeven lestijden optellen. In het basisonderwijs bedraagt de som omstreeks 25 uur. In het voortgezet onderwijs ligt het iets lastiger, omdat kinderen buiten de zuivere lestijden vaak ook nog huiswerk maken. Voor ouders die vervangend onderwijs bieden, is de vraag veel moeilijker te beantwoorden. In de eerste plaats hanteren ouders zoals we zojuist zagen, meestal geen lesrooster. In de tweede plaats vindt veel leren en ontwikkelen langs

informele weg plaats, zonder dat er expliciete instructie wordt gegeven. Ondanks deze problemen hebben wij ouders toch een schatting willen vragen van de tijd die wekelijks aan het vervangende onderwijs wordt besteed. We hebben ouders twee schattingen gevraagd, een schatting voor het *formele of geplande* leren en een schatting voor het *informele of ongeplande* leren. De enige restrictie was dat ouders niet meer dan in totaal 63 uur konden opgeven (op basis van zeven dagen van 9 tot 18 uur). Uit de antwoorden blijkt dat het aantal geplande uren voor formeel leren, varieert van tien tot 25 uren per week. De meeste ouders gaan uit van tien tot vijftien uren per week. Voor het informele leren varieerde de schattingen tussen veertien en 53 uur per week. Ouders geven aan dat ze deze vraag moeilijk te beantwoorden vinden.

Hoe volgen ouders de vorderingen van het kind? Wij boden de ouders vijf antwoord-mogelijkheden (Tabel 4.6). Ouders merken op dat zij de vorderingen spelenderwijs volgen, tijdens het leren of werken. Doordat zij vaak één-op-één werken met het kind, vervalt volgens hen de noodzaak om regelmatig toetsen af te nemen. Ook zonder toetsen blijven ze op de hoogte van de vorderingen. De meeste van de ondervraagde ouders maken gebruik van zelf ontworpen opdrachten om te zien hoe ver het kind inmiddels is gevorderd. Verder blijkt dat ouders ook gebruik maken van feedback van vrienden of familieleden die het kind goed kennen. Men kan veronderstellen dat ouders langs deze meer informele weg een indruk krijgen, hoe het kind zich ontwikkelt in vergelijking met leeftijdgenoten. De laatste antwoordoptie 'anders' is door drie ouders gekozen. Uit de toelichtingen blijkt dat het bijna altijd om varianten van de eerdere opties gaat.

Tabel 4.6 Manieren om vorderingen te volgen (abs. aantallen; n= 6)

Vorderingen volgen	Aantal
a. Spelenderwijs tijdens het leren of werken	4
b. Via zelf gemaakte opdrachten	5
c. Via observaties/feedback van familie of vrienden die het kind goed kennen	5
d. Via schoolvorderingstoetsen	1
e. Anders	3

Ook hebben we de ouders gevraagd hoe ze de vorderingen van de kinderen vastleggen. Drie ouders gaven aan de vorderingen vast te leggen onder andere in de vorm van een portfolio. Eén ouder houdt een soort logboek bij, twee ouders geven beoordelingen vergelijkbaar met school. Ouders konden ook een eigen antwoordalternatief toevoegen. Zo print één ouder een certificaat uit na het afronden van een deel uit een Amerikaanse rekenmethode, houdt een ouder de vorderingen per vak bij op een website en houdt weer een andere ouder een blog bij op internet. Ook maakt een moeder een fotoboek met activiteiten van haar kind. Door de kinderen zelf worden geen logboeken bijgehouden.

Een van de laatste vragen uit de rubriek over de inrichting van het vervangende onderwijs was of er bij het kind sprake is geweest van een stagnerende ontwikkeling – nu of in het verleden – en zo ja, hoe dat is aangepakt. Uit de antwoorden blijkt dat twee kinderen dyslectisch zijn. Een ouder heeft een Deense methode op internet gevonden waarmee zij resultaten boekt bij haar kind. De andere ouder heeft tips gekregen van een remedial teacher. Eén kind heeft een achterstand gehad die is veroorzaakt, doordat het kind de eerste twee jaren van haar leven is opgevoed in een buitenlands kindertehuis. Deze achterstand heeft het kind inmiddels ingelopen.

'Laat u of uw kind zich bij het onderwijs adviseren of helpen door anderen?' wilden we weten. We legden ouders zeven mogelijkheden voor (tabel 4.7). Uit de antwoorden blijkt dat sommige ouders gebruik maken van hulp en begeleiding

Vervangend onderwijs aan kinderen van ouders met een richtingbezwaaar; aanvullend onderzoek

door leraren en vakdeskundigen. De ouders maken echter vooral gebruik van hulp en adviezen van andere thuisonderwijzers, familie, vrienden en kennissen.

Tabel 4.7 Hulp of begeleiding (abs. aantallen; n= 6)

Hulp of begeleiding door:	Aantal
a. Leraren	2
b. Logopedisten, remedial teachers	2
c. Vakdeskundigen, beroepsexperts	3
d. Psychologen, pedagogen	0
e. Andere thuisonderwijzers	5
f. Familie, vrienden, kennissen	5
g. Anderen	3

Meningen over een eventuele toezichtregeling

Aan de ouders is gevraagd hoe zij tegenover een eventuele toezichtregeling staan. De eerste vraag was hoe zij denken over een 'meer of minder vrijblijvende vorm van toezicht op de kwaliteit van het vervangende onderwijs'. Het blijkt dat twee ouders het meeste voelen voor toezicht in een adviserende rol. Het gaat om een vorm van toezicht waarbij de toezichthouder alleen vrijblijvende adviezen kan geven. Eén ouder kiest voor een iets zwaardere vorm, waarbij de toezichthouder controleert, maar niet de bevoegdheid heeft sancties op te leggen. Deze vorm komt ongeveer overeen met de positie van de Inspectie van het Onderwijs tegenover scholen: onderwijsinspecteurs spreken wel oordelen uit, maar hebben niet de bevoegdheid scholen sancties op te leggen. Een andere ouder kiest wel voor toezicht waarbij sancties kunnen worden opgelegd, omdat toezicht volgens deze vader anders geen zin heeft. Twee ouders vinden alle vormen van toezicht onaanvaardbaar. Deze ouders hebben de volgende vragen over de nadere invulling van het toezicht vanzelfsprekend niet meer beantwoord.

Wij vroegen de vier overblijvende ouders een voorkeur uit te spreken ten aanzien van de instantie die het toezicht zou kunnen gaan uitoefenen. In onze vraag

Deelonderzoek 3: Nog niet bereikte ouders

noemden we drie opties: de Inspectie van het Onderwijs, de leerplichtambtenaar en de Raad voor de Kinderbescherming. De ouders spreken hun voorkeur uit voor de Inspectie van het Onderwijs als toezichthouder. Eén ouder vindt de leerplichtambtenaar acceptabel onder zeker voorwaarden en een andere ouder vindt de leerplichtambtenaar in beginsel acceptabel. Ook vindt één van deze ouders de Raad voor de Kinderbescherming acceptabel onder zekere voorwaarden. Alle vier de ouders zouden kunnen instemmen met een frequentie van jaarlijks terugkerend toezicht.

Belangrijkste knelpunten die ouders ervaren

We hebben de ouders gevraagd of zij knelpunten ervaren bij de realisatie van het vervangende onderwijs. Het was een open vraag, zonder geprecodeerde antwoordalternatieven. Twee ouders ervaren geen knelpunten en hebben daarom geen melding gedaan. De knelpunten die door de vier andere ouders zijn genoemd, zijn in twee rubrieken onder te brengen: ouders hebben behoefte aan financiële ondersteuning én ze willen toegang tot expertise. Hieronder volgen de knelpunten die genoemd zijn en *cursief* de oplossingen die ouders wensen.

- a. In Nederland is weinig materiaal vanuit bijbels oogpunt, bij biologie is bij voorbeeld alleen materiaal over de evolutietheorie. *Er zou materiaal uit de VS vertaald kunnen worden en er zou een databank kunnen worden aangelegd.*
- b. Bij excursies krijgen scholen korting, thuisonderwijzers niet. *Wanneer thuisonderwijs erkend is, kan er korting gegeven worden voor verschillende excursies.*
- c. Voor 16-jarigen die thuisonderwijs krijgen, ontvangen ouders geen kinderbijslag. *Wel kinderbijslag geven voor 16 jaar en ouder.*
- d. De bekostiging van het thuisonderwijs. *Als er toezicht komt op thuisonderwijs dan hoort er ook een financiële tegemoetkoming te komen.*
- e. Het ontbreken van een kenniscentrum met faciliteiten en deskundigheid op het gebied van thuisonderwijs. *Ouders stellen dat men in zo'n centrum voor alle vragen op het gebied van thuisonderwijs terecht zou moeten kunnen. Dus voor informatie over materiaal, toetsen, vergoedingen en contact met andere ouders die thuisonderwijs geven. Het zou bijvoorbeeld ondergebracht kunnen*

Vervangend onderwijs aan kinderen van ouders met een richtingbezwaaar; aanvullend onderzoek

worden bij een schooladviesdienst. Daarnaast zou een centrum ook bekendheid kunnen geven aan het bestaan van thuisonderwijs.

- f. Ouders krijgen geen vergoeding wanneer zij hun kind willen laten onderzoeken op bij voorbeeld dyslexie. Pedagogisch-didactisch onderzoek zou wel vergoed moeten worden.*
- g. Ouders hebben geen toegang tot de Eindtoets Basisonderwijs van het Cito. Deze zou wel beschikbaar moeten zijn voor thuisonderwijs.*

5 Conclusies en discussie

5.1 Conclusies

Wij structureren de conclusies aan de hand van de onderzoeksvragen zoals deze zijn beschreven in hoofdstuk 1.

a1. Hoe verloopt de onderwijs- of beroepsloopbaan van jongeren na uitstroom uit thuisonderwijs?

Het antwoord op deze vraag heeft betrekking op negen gezinnen, waarvan zestien kinderen de periode met thuisonderwijs inmiddels hebben afgesloten. Of deze gezinnen een representatieve doorsnee zijn van alle gezinnen in Nederland die thuisonderwijs geven, valt niet te zeggen. Wel is zeker dat thuisonderwijs in ons land een relatief jong verschijnsel is en dat in veel gezinnen – gezien de leeftijd van de kinderen – uitstroom nog niet aan de orde is. Vóór 2000 kwam thuisonderwijs in ons land praktisch niet voor. De ouders die aan het onderzoek hebben deelgenomen, zijn in zekere zin de voorlopers. De leeftijd van de kinderen die van thuisonderwijs zijn uitgestroomd, varieert van vijf tot en met zeventien jaar. Er is een lichte oververtegenwoordiging van kinderen die op hun elfde of twaalfde zijn gestopt, de leeftijd die samenvalt met de overgang van basisonderwijs naar voortgezet onderwijs. De motieven om met thuisonderwijs te stoppen zijn heel gevarieerd. Soms zijn het de kinderen zelf die na verloop van tijd aangeven dat ze liever naar school willen. Soms ook zien ouders er tegenop een volledig leerprogramma op het niveau van het voortgezet onderwijs te bieden. Uitstroom vanuit thuisonderwijs gebeurt overal naartoe: naar het basisonderwijs, naar het voortgezet onderwijs (inclusief het voortgezet speciaal onderwijs) en naar het beroepsonderwijs en de universiteit. Ouders kijken in het algemeen tevreden terug op de overgang: hun kinderen zijn op een plaats terechtgekomen van waaruit ze zich zonder problemen verder hebben kunnen ontwikkelen. In een enkel geval was niet direct duidelijk wat het passende instroomniveau was, havo of vwo. Verscheidene ouders merken op dat hun kinderen sociaal sterk in hun

Vervangend onderwijs aan kinderen van ouders met een richtingbezwaaar; aanvullend onderzoek

schoenen staan. De uitkomsten bij de onderzochte groep van negen gezinnen lijken niet af te wijken van de uitkomsten van onderzoek in de Verenigde Staten en Canada, waar uit onderzoek onder thuischoolverlaters blijkt dat deze over het algemeen een voorspoedige vervolgloopbaan hebben.

b1. Hoe is in de gekozen landen het wettelijke kader voor thuisonderwijs vormgegeven?

Het antwoord op deze vraag heeft betrekking op zes onderzochte casussen: België (apart voor Vlaanderen en Wallonië), Engeland, Frankrijk, Ierland en Noorwegen. In al deze landen is thuisonderwijs een in de wet genoemd alternatief naast schoolonderwijs. De wet- en regelgeving verschilt sterk per land. In Engeland hoeven ouders die voor thuisonderwijs kiezen daarvan geen kennisgeving te doen. In Vlaanderen, Wallonië, Frankrijk en Noorwegen is daarentegen een kennisgeving aan de autoriteiten vereist. Ook Ierland kent zo'n verplichte kennisgeving, maar in dit geval is de kennisgeving gekoppeld aan preventief toezicht. Ouders moeten namelijk naar tevredenheid van de betrokken overheidsinstantie aangeven, hoe ze het thuisonderwijs willen inkleden. In geen van de landen worden beperkingen gesteld aan de motieven voor thuisonderwijs. In Engeland bestaat de mogelijkheid van flexischooling: ouders en school maken afspraken over de verdeling van het onderwijs: wat doet de school, wat doen de ouders.

Aan de inhoud van het thuisonderwijs worden alleen in algemene zin eisen gesteld. In Frankrijk en Noorwegen worden met name schoolvakken genoemd die door thuisonderwijs bestreken moeten worden. In Wallonië, Engeland en Ierland wordt alleen verwezen naar schoolonderwijs waarmee het thuisonderwijs vergelijkbaar of gelijkwaardig moet zijn, zonder benoeming van leerdomeinen of schoolvakken. Verplichte deelname aan examens geldt alleen in Wallonië. In Vlaanderen vormt niet zozeer het schoolonderwijs het uitgangspunt als wel de rechten die kinderen hebben, zoals vastgelegd in het Internationale Kinderrechtenverdrag.

Alle landen kennen één of meer instanties die toezicht houden op thuisonderwijs. In Vlaanderen en Frankrijk berust het toezicht bij de instantie die ook op het schoolonderwijs toezicht houdt. In Wallonië berust het toezicht bij een speciaal hiervoor in het leven geroepen commissie. Engeland en Ierland hebben het toezicht in handen gelegd van overheidsorganen die zich meer in algemene zin met welzijn en kindbescherming bezig houden. In Noorwegen berust het toezicht bij een in overleg tussen de gemeente en ouders aangewezen schoolleraar.

Huisbezoek, gesprekken met ouders en kinderen en inzage in lesmaterialen zijn de belangrijkste wegen waarlangs inspecteurs hun gegevens verzamelen. Soms ook hebben ze het recht kinderen onderwijskundige toetsen af te nemen, onder andere in Wallonië en Noorwegen. Alleen in Wallonië nemen leerlingen verplicht deel aan examens die ook voor schoolkinderen gelden.

De frequentie van inspecties verschilt sterk. In Engeland vindt alleen inspectie plaats na een zorgmelding. In Wallonië, Frankrijk en Noorwegen zijn jaarlijkse inspecties voorzien. In Vlaanderen volgt in het eerste jaar na de kennisgeving veelal een inspectiebezoek; vervolgtoezicht is proportioneel. In Ierland, zoals gemeld, vindt de inspectie plaats als onderdeel van de registratieprocedure.

In alle landen hebben inspecteurs na een negatief oordeel de mogelijkheid ouders op te dragen het kind op een school in te schrijven. De te volgen procedures zijn overigens met waarborgen omgeven, zoals wettelijk ingebouwde beroepsmogelijkheden voor ouders. Over de uitkomsten van toezicht zijn in Wallonië, Engeland en Noorwegen geen cijfers bekend. In de andere landen komt het slechts zelden tot een negatief oordeel. Uitzondering vormt Vlaanderen, waar soms jongeren – bijvoorbeeld uit desinteresse of na een conflict – hun school voor secundair onderwijs de rug toekeren, nog voordat ze het einde van de leerplicht hebben bereikt. Als zulke jongeren vervolgens voor thuisonderwijs kiezen, al dan niet in overleg met hun ouders, komt de inspectie in een aantal gevallen tot een negatief oordeel.

b2. Hoe functioneert het wettelijke kader in praktijk?

Op deze vraag is niet gemakkelijk een antwoord te geven. Reden is dat in geen van de bestudeerde landen de wet- en regelgeving aan evaluatie onderworpen is. Toch vallen er ons inziens enkele nuttige opmerkingen te maken.

Ondanks dat ouders in vijf van de zes bestudeerde casussen tot kennisgeving zijn verplicht, is er onzekerheid over het aantal kinderen dat thuisonderwijs krijgt. Dit doet denken aan de situatie in ons eigen land waar, ondanks registratie door leerplichtambtenaren, onzekerheid bestaat omtrent het aantal kinderen dat vervangend onderwijs krijgt. In feite is er alleen in Vlaanderen een redelijk betrouwbare registratie van de kinderen die thuisonderwijs krijgen. Waarschijnlijk is een belangrijke factor hierin dat Vlaanderen een centraal meldpunt kent en dat ouders elk jaar opnieuw een kennisgeving moeten doen.

Onzekerheid bestaat er ook over de uitkomsten van toezicht. In drie van de zes gevallen waren geen cijfers beschikbaar. Voor Frankrijk vonden we alleen uitkomsten over 2005 en de gegevens waren weinig gedifferentieerd. In feite bestaat alleen in Vlaanderen een systematisch en actueel overzicht over de uitkomsten van inspecties. Deze omstandigheid hangt wellicht samen met de tamelijk betrouwbare registratie die Vlaanderen kent.

In geen van de bestudeerde landen bestaat voldoende inzicht in de doelmatigheid van het gehanteerde toezichtarrangement. Enerzijds is er geen aandacht voor de baten, namelijk de mate waarin toezichtarrangementen bijdragen aan ontwikkelingskansen van kinderen en aan de kwaliteit van het thuisonderwijs. Anderzijds is nergens een schatting beschikbaar van de kosten die met toezicht gemoeid zijn. Het enige wat omtrent de kosten met enige zekerheid vastgesteld kan worden, is dat deze waarschijnlijk in Noorwegen, waar het toezicht in handen is van schoolleraars, relatief bescheiden zijn.

Diverse landen kennen dan ook nog specifieke problemen. In Engeland is een discussie ontstaan over de voorgenomen inperking van de vrijheid die ouders en kinderen hebben. Opgemerkt zij dat voor deze inperking geen empirische argumenten zijn; nergens is vastgesteld dat ouders misbruik maken van de vrijheid hun kinderen thuisonderwijs te bieden. In Frankrijk is er een

capaciteitsprobleem, aangezien het jaarlijks voorgeschreven vervolgtoezicht niet gerealiseerd wordt. In Ierland is er alleen toezicht bij de start, maar in de jaren daarna niet meer. In Vlaanderen en Noorwegen treffen we verhoudingsgewijs de minste problemen aan. Opvallend in Noorwegen is dat de uitvoering van het toezicht in handen is van praktiserende leraren. Dat biedt ouders toegang tot expertise die in scholen aanwezig is. Noorwegen is het enige land waarbij autoriteiten niet alleen inzetten op inspecteren, maar ook op ondersteuning.

c1. Is voorzien dat kinderen voor wie ouders een richtingbezwaar hebben gemeld onderwijs krijgen, zo ja, hoe?

Het antwoord op deze vraag berust op telefonische interviews met zes ouders die voor negen kinderen een richtingbezwaar hebben ingediend voor schooljaar 2007-2008. Of deze gezinnen representatief zijn voor de populatie van alle gezinnen in het genoemde schooljaar valt niet te zeggen.

In alle gevallen blijken de ouders te hebben voorzien in vervangend onderwijs: ze geven thuisonderwijs. De inhoud en inrichting van het thuisonderwijs wijken in essentie niet af van wat we in het voorafgaande onderzoek hierover hebben vastgesteld. Alle ouders hebben kennis genomen van de kerndoelen voor schoolonderwijs. In het vervangende onderwijs komen veelal de vakken aan de orde die de kinderen op een school zouden hebben geleerd. Ouders streven niet zelden nog eigen doelstellingen na die buiten het wettelijk voorgeschreven schoolcurriculum vallen.

De aanpak van thuisonderwijs is anders dan de aanpak op school. De meeste ouders karakteriseren hun aanpak als eclectisch. Ze maken alleen gebruik van schoolmethoden als ze daar behoefte aan hebben. Naast schoolmethoden gebruiken ouders nog veel andere bronnen, waaronder internet, kinderboeken, educatieve materialen uit winkels en zelf ontwikkelde materialen. Praktisch alle ouders geven expliciet aan dat ze leer- en speelcontacten met andere kinderen organiseren.

Ouders hanteren een vast dagritme, waarin formeel leren met informeel leren wordt afgewisseld. Voor het formele leren wordt gemiddeld een tien tot vijftien uur per week gereserveerd. Het volgen van de ontwikkeling van het kind gebeurt

Vervangend onderwijs aan kinderen van ouders met een richtingbezwaar; aanvullend onderzoek

spelenderwijs tijdens het leren of werken. Door één-op-één met het kind te werken vervalt volgens ouders de noodzaak om toetsen af te nemen.

c2. Hoe denken hun ouders over een eventuele toezichtregeling?

Twee van de zes ouders of ouderparen vinden toezicht op thuisonderwijs niet aanvaardbaar. De vier andere ouders hebben geen bezwaar tegen een toezichtregeling. Hun voorkeur gaat uit naar een regeling waarbij het accent ligt op advisering en minder op sanctionering. Voor zover het kleine aantal respondenten een vergelijking mogelijk maakt, zijn de opvattingen van de ouders niet veel anders dan van de ouders die bij het eerdere onderzoek betrokken zijn geweest.

5.2 Discussie

Terugkijkend op het verrichte onderzoek zijn er vier punten waarvoor we nadere aandacht vragen.

De bereikbaarheid van de populatie

Net als in het eerdere onderzoek (zie voetnoot 1) hebben we ook nu weer gemerkt dat de populatie van richtingbezwaarde ouders onderzoeksmatig moeilijk te benaderen is. De belangrijkste oorzaken hiervan zijn niet moeilijk aan te geven: soms zijn leerplichtambtenaren niet bereid om als postiljon of tussenpersoon op te treden, hun registraties van richtingbezwaarde ouders is onvolkomen (overigens evenals die van de Dienst Uitvoering Onderwijs die de landelijke cijfers beheert), de ouders die het betreft kunnen vanwege privacyoverwegingen niet rechtstreeks door onderzoekers benaderd worden, en, als laatste, ouders kunnen ervoor kiezen verzoeken van onderzoekers om aan hun onderzoek medewerking te verlenen te negeren. Het gevolg van dit alles is dat responspercentages laag zijn. In het eerdere onderzoek wisten we 37 procent van de gezochte leerlingen te bereiken, in het onderhavige onderzoek bedraagt dit percentage maar 11 procent. Deze

beide schattingen zijn overigens enigszins onbetrouwbaar, omdat er twijfel is aan het daadwerkelijke aantal kinderen dat vanwege een richtingbezwaar geen school bezoekt. Lage responspercentages kunnen nadelige gevolgen hebben voor de representativiteit van de verkregen uitkomsten. Of de resultaten vertekend zijn, en zo ja in welke mate, is in dit geval niet aan te geven. De situatie in ons land is overigens niet uniek. Ook in andere landen waarover hier gerapporteerd is, bestaat het probleem dat de populatie voor onderzoekers slecht bereikbaar is. De Vlaamse gemeenschap vormt als enige een positieve uitzondering, zoals in het voorafgaande naar voren is gekomen.

Functies van toezicht

In de discussie over de inrichting van toezicht op vervangend onderwijs is het ons inziens verstandig óók aandacht te besteden aan de functie of functies die men aan zulk toezicht zou willen toekennen. Deelonderzoek 2 heeft laten zien dat er in dit opzicht belangwekkende verschillen bestaan tussen de bestudeerde systemen. In sommige systemen staan kinderbeschermingsdoeleinden op de voorgrond, in andere systemen wil men bereiken dat het vervangende onderwijs gelijkwaardig is aan, of in elk geval niet onderdoet voor onderwijs op school. Het is een politieke beslissing welke doeleinden men met een toezichtregeling wil bereiken. In feite kennen we in Nederland overigens al toezicht op het welzijn van kinderen en dus ook op dat van kinderen die niet naar school gaan. Dat toezicht is in handen van de Raad voor de Kinderbescherming (RvdK). De RvdK ziet erop toe dat ouders zich in voldoende mate kwijten van hun taken op het terrein van verzorging en opvoeding. Hieronder valt ook onderwijs, al is zulks niet letterlijk in de wet vastgelegd. De procedures van de RvdK voorzien zowel in vrijwillige hulp als in kinderbeschermingsmaatregelen die door een rechter kunnen worden opgelegd. De RvdK lijkt daarmee procedureel voldoende toegerust.

Oók een vraagstuk van politieke aard is welk ambitieniveau men kiest. Wil men er alleen naar streven dat ernstige misstanden uitblijven? In dat geval is een meldingsregeling zoals die in Engeland bestaat – en zoals we die in Nederland overigens al kennen in de vorm van meldpunten voor kindermishandeling – wellicht de aangewezen aanpak. Of wil men bevorderen dat het vervangende

Vervangend onderwijs aan kinderen van ouders met een richtingbezwaaar; aanvullend onderzoek

onderwijs dat kinderen krijgen, van goede kwaliteit is? In dat geval ligt het meer voor de hand gerichte stimuleringsmaatregelen te treffen.

Toezicht of zelfregulatie

Enkele jaren geleden heeft de Stichting voor Economisch Onderzoek (SEO) een analyse gemaakt van toezichtarrangementen in ons land.¹ Daarvan zijn er honderden, zonder dat ook maar iemand weet hoeveel het er precies zijn. In de analyse heeft het accent gelegen op het economische perspectief. Toch bevat de analyse ook voor het probleem dat hier aan de orde is, de regulering van vervangend onderwijs, nuttige inzichten. Het belangrijkste probleem van toezicht is dat het veel geld kost en dat de baten onvoldoende bekend zijn. Los daarvan kunnen zich andere problemen voordoen, waaronder een teveel aan toezicht ('kan tot verlamming leiden'), meervoudig toezicht ('kan tot tegenstrijdige uitkomsten leiden'), verkeerd toezicht ('kan tot averechtse effecten leiden') en door incidenten gedreven toezicht ('kan tot hoge kosten leiden waartegenover weinig baten staan'). Een van de uitgangspunten in het rapport is dat het introduceren van toezicht alleen aan de orde zou moeten zijn als er sprake is van aantoonbaar falen. Daarvan is in het geval van het hier bestudeerde vervangende onderwijs vooralsnog geen sprake, zo valt te constateren. In dat geval kunnen misschien ook andere arrangementen worden overwogen, te meer daar de hier bestudeerde buitenlandse toezichtarrangementen alle hun eigen tekortkomingen blijken te hebben. Een van de opties die het SEO bespreekt is zelfregulatie, met mechanismen als visitaties, certificering en keurmerken. Deze optie vereist dat richtingbezwaarde ouders zich organiseren en voor zelfregulatie een passende procedure ontwikkelen.

8 Baarsma, B. (2005). Nederland toezichtland; een economisch perspectief. Amsterdam: Stichting voor Economisch onderzoek.
[<http://www.seo.nl/assets/binaries/publicaties/rapporten/2005/792.pdf>]

Vershil in benadering

De overheid stelt zich de vraag of er aanvullende maatregelen nodig zijn ten aanzien van de situatie van kinderen die vanwege een richtingbezwaar niet naar school gaan. Het antwoord op deze vraag hangt onder andere af van weer volgende vragen, zoals welke oplossingen ouders zelf praktiseren en of er misstanden te duchten zijn. Als onderzoekers stellen we – in dit rapport en in het vorige uit 2008 – vast welke oplossingen ouders zelf hebben gevonden en dat we geen misstanden hebben aangetroffen, maar ook dat we niet álle ouders hebben kunnen bereiken. Echt keihard uitsluiten dat er misstanden zijn, kunnen we dus niet.

Daarentegen gaan richtingbezwaarde ouders die voor vervangend onderwijs kiezen van een andere premisse uit. Zij menen dat vervangend onderwijs een positieve uitwerking heeft op de ontwikkelingskansen van hun kind. Zij verwijzen ter ondersteuning naar onderzoek waaruit blijkt dat kinderen die thuisonderwijs krijgen zich in het algemeen gunstig ontwikkelen. Zij verwachten bovendien van de overheid een zekere medewerking bij het realiseren van thuisonderwijs.

Duidelijk is dat de twee partijen het vraagstuk van een andere invalshoek bekijken. Het verschil in benadering maakt het gesprek tussen de overheid en richtingbezwaarde ouders er niet gemakkelijker op. We hopen dat onze onderzoeksrapporten, waarin we zo helder mogelijk de relevante feiten hebben gepresenteerd, zullen bijdragen aan een vruchtbaar vervolg van de discussie.

Bijlagen

Thuisonderwijs in België (Vlaanderen).....	54
Thuisonderwijs in België (Wallonië).....	60
Thuisonderwijs in Engeland	64
Thuisonderwijs in Frankrijk.....	68
Thuisonderwijs in Ierland	72
Thuisonderwijs in Noorwegen.....	75

Wettelijke en maatschappelijke bedding	Thuisonderwijs in België (Vlaanderen) Het staat ouders in Vlaanderen vrij om hun kind thuisonderwijs (aldaar aangeduid als <i>huisonderwijs</i>⁹) te geven als alternatief voor schoolonderwijs. In het Decreet Basisonderwijs (artikel 26 bis) is vastgelegd aan welke voorwaarden het huisonderwijs moet voldoen: 1. het onderwijs is gericht op de ontplooiing van de volledige persoonlijkheid en de talenten van het kind en op de voorbereiding van het kind op een actief leven als volwassene;2. het onderwijs bevordert het respect voor de grondrechten van de mens en voor de culturele waarden van het kind zelf en van anderen. Deze eisen duiden we in navolging van de Vlaamse Inspectie van het Onderwijs aan als de minimumvereisten. Bij het Besluit van de Vlaamse regering van 9 mei 2003 is de verklaring opgenomen die de ouders moeten ondertekenen wanneer zij starten met huisonderwijs. Met deze verklaring verbinden de ouders zich ertoe: a. onderwijs te verstrekken dat voldoet aan de minimumvereisten (zie hiervoor);b. volledige identificatie te verstrekken van de betrokken leerplichtige, met bij voorkeur ook het rijksregisternummer;c. mee te delen waar het huisonderwijs wordt verstrekt en wie er effectief lesgeeft;d. de controle van de Inspectie van het Onderwijs te aanvaarden en alle documenten te overhandigen die de uitvoering van deze controle mogelijk moeten maken;

9 In Vlaanderen kent men twee vormen van huisonderwijs, de communale en de individuele vorm. De communale vorm komt overeen met wat in Nederland wordt aangeduid als particulier onderwijs. In het navolgende beperken we ons tot de individuele variant, onderwijs aan kinderen onder verantwoordelijkheid van de eigen ouders.

	e. bij niet aanvaarden van deze controle of bij twee opeenvolgende controles waarbij vastgesteld is dat het verstrekte onderwijs kennelijk niet beantwoordt aan de omschreven doelstellingen, het kind in te schrijven in een school (zie voor nadere eisen aan de school artikel 26, par. 3 van het Decreet Basisonderwijs); f. bij stopzetting van het huisonderwijs een bewijs van inschrijving van het leerplichtige kind in een erkende, gefinancierde of gesubsidieerde school af te geven aan het Agentschap voor Onderwijsdiensten. Volgens de laatst beschikbare gegevens (schooljaar 2007-2008) volgden 783 leerlingen huisonderwijs (basisonderwijs: 279; secundair onderwijs: 504). Dit komt ongeveer overeen met 0,09 procent van de leerplichtige leerlingen (voor basisonderwijs 0,06 procent, voor secundair onderwijs 0,12 procent). Er worden geen beperkingen gesteld aan de motieven voor huisonderwijs. Ouders kunnen op elk moment met huisonderwijs beginnen. Aan hun opleiding worden geen eisen gesteld. De verklaring van huisonderwijs dient elk schooljaar opnieuw te worden ingediend bij de centrale overheid.
Toezicht-houders	Administratie Basisonderwijs van het departement Onderwijs; Administratie Secundair Onderwijs van het departement Onderwijs; Inspectie van het Onderwijs
Waarom toezicht?	De functie van toezicht is niet expliciet omschreven. Uit Onderwijsdecreet XIV valt af te leiden dat het toezicht in het teken staat van het 'garanderen van het leerrecht van elk kind'. Dit leerrecht is vastgelegd in het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (artikel 28 en 29). De minimumvereisten (zie hiervoor) zijn rechtstreeks ontleend aan deze artikelen.

Vervangend onderwijs aan kinderen van ouders met een richtingbezwaar; aanvullend onderzoek

Werkwijze	Toezicht op huisonderwijs kent twee elementen. De ambtelijke administratie van het ministerie controleert de geldigheid en volledigheid van de verklaringen die ouders moeten afgeven als ze met huisonderwijs starten (de verklaring van huisonderwijs). Ook controleren ze de verlengingen die ouders jaarlijks moeten indienen. De Inspectie van het Onderwijs controleert via huisbezoek of het gegeven huisonderwijs voldoet aan de minimumvereisten. Het kind moet bij huisbezoek aanwezig zijn. De werkwijze voor basis-onderwijs (in feite: kinderen vanaf 6 tot en met 11 jaar) en secundair onderwijs (in feite: kinderen vanaf 12 tot 17 jaar) is enigszins verschillend. In het basisonderwijs vindt het eerste huisbezoek plaats binnen een jaar nadat de ouders de verklaring van huisonderwijs hebben ingediend. Vervolgtoezicht is proportioneel (intensiever naarmate er meer twijfels zijn over de kwaliteit van het huisonderwijs). In het secundair onderwijs wordt aan de hand van een door de ouders in te vullen vragenlijst een risicoanalyse opgesteld. Daar is het toezicht dus vanaf het begin proportioneel. Overigens wordt het toezicht-arrangement mede gestuurd door meldingen van derden (zoals scholen of andere instanties). Huisbezoek gebeurt na afspraak tussen de Inspectie en de ouders, waarna ook schriftelijke afspraken volgen over de tijdens het huisbezoek voor te leggen documenten. Tijdens het huisbezoek vraagt de Inspectie na hoe ouders het huisonderwijs organiseren, inhoudelijk invullen en evalueren. Ouders dienen aan te tonen, onder meer aan de hand van planningsdocumenten, materiaal, gebruikte bronnen, leermiddelen en toetsresultaten in welke mate het verstrekte onderwijs beantwoordt aan de minimumvereisten.

Werkwijze	Huisbezoeken worden afgelegd door inspecteurs die ook op scholen toezicht houden. In de afgelopen jaren heeft de Inspectie doelbewust gewerkt aan de vergroting van de specifieke expertise die toezicht op huisonderwijs vraagt. Huisbezoeken worden gedaan door teams van twee inspecteurs. Komt het team tot de conclusie dat het huis-onderwijs niet aan de minimumvereisten voldoet, dan vindt enkele maanden later een volgend huisbezoek plaats door een ander team. Indien ook dan het oordeel negatief is, dan draagt de Inspectie de ouders op het kind in te schrijven in een school. Voldoen ouders niet aan deze opdracht, dan volgt een melding aan Justitie ('de procureur').
Criteria en normen	De criteria vallen samen met de vier hierboven aangegeven doelen (aangeduid als de minimumvereisten). Normen biedt de wet niet. Inspecteurs houden rekening met situationele factoren zoals de voorgeschiedenis van het kind, gezinsomstandigheden en de eigenschappen en wensen van het kind. In feite heeft de inspectie alleen een marginale toetsings-bevoegdheid. De inspectie stelt slechts vast of al dan niet aan de minimumvereisten is voldaan. Een negatief oordeel mag alleen worden uitgesproken wanneer 'ieder weldenkend mens op basis van een afweging tot hetzelfde oordeel zou komen' (Memorie van toelichting van 5 februari 2003 bij Onderwijsdecreet XIV, art. 26ter, par. 3).
Uitkomsten van toezicht	Een belangrijke kanttekening vooraf is dat het toezicht risicogestuurd is (op basis van gegevens die ouders tevoren hebben aangedragen, soms ook op basis van gegevens van derden). Het aantal negatieve oordelen kan derhalve niet worden veralgemeniseerd naar de populatie van alle kinderen die huisonderwijs krijgen.

Vervangend onderwijs aan kinderen van ouders met een richtingbezwaar; aanvullend onderzoek

Uitkomsten van toezicht	In het basisonderwijs zijn er – gerekend over de laatste twee jaren – 192 kinderen gecontroleerd via een huisbezoek (36 procent van het totaal aantal kinderen dat huisonderwijs kreeg). In zeven gevallen is bij de eerste controle een negatief oordeel uitgesproken. Voor één kind is dit negatieve oordeel in een opvolgingscontrole bevestigd. Voor twee andere kinderen werd het dossier doorgestuurd naar Justitie omdat ouders geen toezicht toestonden. In het secundair onderwijs zijn er – gerekend over de laatste twee jaren – 94 jongeren gecontroleerd tijdens een eerste controle. In 50 gevallen is een negatief oordeel uitgesproken. Bij 22 opvolgings-controles is dertien maal een negatief oordeel gegeven. Bijna al deze jongeren zijn weer naar school gegaan.
Toekomstige ontwikkelingen	Vanuit de Inspectie bestaat behoefte aan objectiever toepasbare criteria en normen (meer in lijn met de Waalse aanpak). Ook zou de Inspectie over meer mogelijkheden willen beschikken voor ernstige situaties waarin van huisonderwijs niet of nauwelijks meer sprake is (bijv. verwijzing naar een centrum voor leerlingenbegeleiding (CLB), time-outprojecten of naar de mogelijkheid van leren in deeltijd). Concrete wijzigings-voorstellen zijn er niet.

Referenties	• http://www.ond.vlaanderen.be/wetwijs/thema.asp?id=76&fid=5• Decreet basisonderwijs van 25/02/1997• Besluit van de Vlaamse regering van 12/11/1997• Besluit van de Vlaamse regering van 16/09/1997• http://www.ond.vlaanderen.be/infolijn/faq/leerplicht/huisonderwijs/default.htm• http://www.ond.vlaanderen.be/schooldirect/BL601/huisonderwijs.htm• http://www.ond.vlaanderen.be/inspectie/• 'Huisonderwijs evaluatie 2006-2007 en 2007-2008' door Vlaams Ministerie van Onderwijs & Vorming (2009)• Sperling, J. (2004). Thuisonderwijs in Vlaanderen: een voorbeeld voor Nederland. Nederlands Juristenblad, nr. 25 (18 juni 2004). [http://www.thuisonderwijs.net/juridisch/thuisonderwijs-vlaanderen.pdf]• mondelinge mededelingen van W. Vermeire (Vlaamse onderwijsinspectie, coördinerend inspecteur)

Wettelijke en maatschappelijke inbedding	Thuisonderwijs in België (Wallonië) In Wallonië geldt, net als in Vlaanderen een leerplicht, geen schoolplicht. Het staat ouders dus vrij om hun kind thuisonderwijs (aldaar aangeduid als <i>l'enseignement à domicile</i>) te geven als alternatief voor schoolonderwijs. Zulks is vastgelegd in de Belgische grondwet (art. 24), die voor alle drie de gemeenschappen geldt. De regeling voor thuisonderwijs is vastgelegd in het 'Decreet tot vaststelling van de voorwaarden om te kunnen voldoen aan de leerplicht buiten het onderwijs georganiseerd of gesubsidieerd door de Franse gemeenschap' (gedateerd op 25 april 2008). Uit de titel is af te leiden dat de regeling een ruimer domein betreft dan alleen thuisonderwijs, waartoe we ons hier zullen beperken. Ouders die thuisonderwijs geven zijn verplicht zich jaarlijks aan te melden. In het genoemde decreet (art. 11) worden aan thuisonderwijs drie eisen verbonden: a. het moet leiden tot een studieniveau (beheersingsniveau) dat gelijkwaardig is aan het niveau dat via schoolonderwijs wordt bereikt;b. het moet in overeenstemming zijn met de artikelen onder titel II van de Grondwet (deze titel gaat over de fundamentele rechten van de Belgen);c. het mag geen waarden vooropstellen die klaarblijkelijk onverenigbaar zijn met het Verdrag tot de Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden. Voor kinderen met gezondheids-, leer- of gedragsproblemen is een aanpassing van het studieniveau mogelijk.

Bijlagen

Wettelijke en maatschappelijke inbedding	Wettelijk is vastgelegd dat ouders die hun kind thuisonderwijs willen geven, elk jaar vóór 1 oktober een kennisgeving moeten doen aan de lokale onderwijs inspecteur. Ouders dienen hierbij gebruik te maken van een voorgeschreven meldingsformulier. Er gelden geen beperkingen wat betreft motieven voor thuisonderwijs. Officiële cijfers over het aantal thuis onderwezen kinderen zijn moeilijk te verkrijgen. Volgens krantenberichten is het aantal thuis onderwezen kinderen gestegen van 189 in 2000 naar 504 in 2007 (250 in het lager, 254 in het voortgezet onderwijs). Dit komt ongeveer overeen met een incidentie van 0,09 procent.
Toezichthouders	Het toezicht is opgedragen aan de Commissie voor het Huisonderwijs, samengesteld uit de Algemene Inspectiedienst, een lid van de Algemene Directie leerplichtonderwijs en een vertegenwoordiger van de regering. De leden afkomstig uit de Algemene Inspectiedienst, hierna aan te duiden als de Inspectie, zijn belast met de controle van het studieniveau.
Waarom toezicht?	De functie van toezicht is niet expliciet omschreven. Uit het genoemde decreet valt af te leiden dat het toezicht ervoor dient te zorgen dat het verstrekte huisonderwijs gelijkwaardig ('équivalent') is aan schoolonderwijs (art. 11).
Werkwijze	Ouders reiken de Inspectie de documenten aan waarop het huisonderwijs steunt, waaronder een individueel opleidingsplan, de gebruikte schoolboeken, door kinderen gemaakt werk en andere pedagogische materialen. De Inspectie baseert het oordeel op de beschikbare documenten en op onderzoek naar het ontwikkelingsniveau van het kind. Controles kunnen op elk moment gebeuren, overigens na een aankondiging minimaal een maand tevoren. Naast tussentijdse controles gelden voor kinderen tot twaalf jaar nog twee vaste controlemomenten, namelijk gedurende de jaren waarin het kind de leeftijd van acht en tien jaar bereikt.

Vervangend onderwijs aan kinderen van ouders met een richtingbezwaar; aanvullend onderzoek

Werkwijze	Onderzoek naar het ontwikkelingsniveau gebeurt door het voorleggen van onderwijskundige toetsen. Na een analyse van de verkregen gegevens brengt de Inspectie advies uit naar aanleiding van de vraag of het thuisonderwijs voldoet aan de in artikel 11 gestelde eisen. Bij een negatieve uitkomst volgt binnen enkele maanden een nieuwe controle. Pakt ook deze negatief uit, dan worden ouders verplicht hun kind op een school in te schrijven. Ouders hebben een beroeps-mogelijkheid bij de Commissie voor het Huisonderwijs. In Wallonië geldt een certificatieplicht. Vanaf twaalf jaar moeten thuis onderwezen jongeren, net als jongeren die een school bezoeken, meedoen aan gemeenschappelijke examens. Deze worden afgenomen op drie momenten, namelijk op 12-, 14- en 16-jarige leeftijd. Aan de examens zijn getuigschriften verbonden. In artikel 21 van het eerder genoemde decreet is vastgelegd dat ouders hun kind op een school moeten inschrijven indien het getuigschrift niet wordt behaald. Dit artikel is onlangs in een arrest van het Grondwettelijk Hof buiten werking gesteld. Over eventuele reparatiewetgeving is nog niets bekend.
Criteria en normen	Criteria en normen zijn ter beoordeling van de Inspectie; preciserende documenten hebben we niet kunnen vinden.
Uitkomsten van toezicht	Geen cijfers beschikbaar
Toekomstige ontwikkelingen	Er zijn geen voornemens bekend wet- of regelgeving aan te passen.

Referenties	• http://staatsbladclip.zita.be/moniteur/lois/2008/06/12/loi-2008029287.html (decreet van 25 april 2008)• http://www.arbitrage.be/nl/basisteksten/basisteksten_grondwet.html (Grondwet België)• Arrest van het Grondwettelijk Hof van België van 9 juli 2009 inzake het beroep tot vernietiging van het decreet van de Franse Gemeenschap van 25 april 2008 tot vaststelling van de voorwaarden om te kunnen voldoen aan de leerplicht buiten het onderwijs georganiseerd of gesubsidieerd door de Franse Gemeenschap• http://knack.rnews.be/belga/algemeen/meer-en-meer-kinderen-volgen-thuisonderwijs/site78-section5-article32279.html#• Correspondentie met Mevr. J. Lavenne (Waals onderwijsministerie)

Wettelijke en maatschappelijke inbedding	Thuisonderwijs in Engeland In Engeland is onderwijs verplicht, maar schoolgang niet. Ouders zijn vrij in de keuze van het type onderwijs. Voor thuisonderwijs, aangeduid als ‘elective home education’, geldt alleen een algemene vereiste, een vereiste die overigens ook geldt voor ouders die voor schoolgang kiezen. Ouders moeten erop toezien dat het kind doelmatig voltijds onderwijs krijgt, passend bij de leeftijd en capaciteiten en bij eventuele bijzondere onderwijsbehoeften (‘special educational needs’) die het kind heeft. Zulks is vastgelegd in de wet op het onderwijs 1996, sectie 7. Ouders hoeven zich niet te laten registreren. Wel moeten scholen een melding doen aan de lokale onderwijsautoriteit (‘local authority’), indien ouders hun kind uitschrijven en aangeven dat ze voor thuisonderwijs kiezen. In het geval het kind gehandicapt is (‘a child with special educational needs’) mogen ouders alleen tot uitschrijving over gaan, als de lokale autoriteit hiermee instemt. Voor flexischooling gelden aparte regels. Ouders en school zijn vrij om onderling afspraken te maken over de verdeling van onderwijstaken. Een mogelijkheid is dat het kind een deel van de lessen op school volgt en een ander deel thuis doet. In dat geval blijft het kind als leerling op de school ingeschreven. Op school moet de leerling het nationaal voorgeschreven curriculum volgen, maar buiten school geldt deze verplichting niet. Locale autoriteiten hebben geen wettelijke verplichting om toezicht te houden op alle kinderen die thuisonderwijs krijgen. Wel zijn ze verplicht nader onderzoek te doen als er een aanwijzing is dat ouders hun verplichting ten aanzien van het onderwijs aan het kind niet nakomen. Zulk onderzoek is overigens ook geoorloofd zonder specifieke aanwijzingen dat er een probleem is. Een en ander is vastgelegd in de secties 437 tot 443 van de wet op het onderwijs 1996.

	Naast het uitoefenen van toezicht worden lokale autoriteiten aangemoedigd ouders zo goed mogelijk bij te staan, met name als ouders over bescheiden financiële middelen beschikken. In de ‘Guidelines for local authorities’ wordt onder andere melding gemaakt van hulp bij toegang tot biblio-theken, sportvoorzieningen en excursies (zie deel 5 van de richtlijnen). Uit het voorafgaande is duidelijk dat de lokale autoriteiten, waarvan er in Engeland 434 zijn, geen volledige registratie hebben van kinderen die thuisonderwijs krijgen. Over het aantal thuis onderwezen kinderen bestaat daarom onduidelijkheid. Commissie Badman, die de regering in 2009 adviseerde over eventuele aanpassingen in de regelgeving, geeft aan dat van omstreeks 20.000 kinderen geregistreerd is dat ze thuisonderwijs krijgen. Het totaal aantal kinderen is echter beduidend groter, mogelijk circa 80.000. Uitgedrukt als een percentage van het totaal aantal leerplichtige leerlingen bedraagt de prevalentie tussen 0,2 en 0,8 procent.
Toezicht-houders	Het toezicht is opgedragen aan de lokale autoriteiten (‘local authorities’).
Waarom toezicht?	Het toezicht dient om het welzijn van het kind veilig te stellen en te bevorderen (‘safeguard and promote’). Dit is vastgelegd in de wet op het onderwijs 1996, sectie 175, lid 1.
Werkwij-ze	Als eerste stap vraagt de lokale autoriteit ouders informatie te verschaffen over het thuisonderwijs. Het staat ouders vrij hoe en welke informatie ze willen geven: een schriftelijk verslag, voorbeelden van gemaakt werk, een ontmoeting thuis, behaalde toetsscores, referenties van derden, enzovoorts. Als het antwoord naar het oordeel van de lokale autoriteit onvoldoende zekerheid biedt over de kwaliteit van het thuisonderwijs, verricht deze nader onderzoek. Dat onderzoek kan zich thuis afspelen, maar ouders hebben het recht dat te weigeren. Als ouders er na meerdere pogingen niet in slagen de lokale autoriteit te overtuigen van de kwaliteit van het thuisonderwijs, kan de lokale autoriteit de ouders een ‘school attendance order’ geven.

Vervangend onderwijs aan kinderen van ouders met een richtingbezwaaar; aanvullend onderzoek

Werkwijze	In dat geval draagt de lokale autoriteit de ouders op het kind in te schrijven op een met name genoemde school en toe te zien op schoolgang. Geven ouders hieraan geen gehoor, dan wordt de zaak voor de rechter gebracht.
Criteria en normen	Richtlijnen voor de bejegening van thuisonderwizende ouders zijn vastgelegd in de hiervoor al genoemde 'Guidelines for local authorities'. Deze richtlijnen bevatten vooral algemene aanwijzingen waarin duidelijk wordt dat thuisonderwijs sterk kan afwijken van schoolonderwijs. Thuisonderwizende ouders hoeven zich niet aan het nationale curriculum te houden, ze hoeven geen rooster te hanteren, ze hoeven geen toetsen af te nemen, ze hoeven geen schooltijden aan te houden, etc. (zie paragraaf 3.13 van de genoemde richtlijnen). Locale autoriteiten worden aangemoedigd hun beleid schriftelijk te verankeren ('... should have a written policy statement on elective home education').
Uitkomst en van toezicht	Geen gegevens bekend; uit een onderzoek onder negen lokale autoriteiten komt naar voren dat een 'school attendance order' slechts bij hoge uitzondering gegeven wordt (Hopwood, e.a., 2007).
Toekomstige ontwikkelingen	Meerdere commissies hebben zich de afgelopen jaren gebogen over de regelingen voor thuisonderwijs (waaronder de Commissie Badman en de 'Children, schools and families committee'). Op te merken is dat de commissies aan het werk gezet zijn vanuit een algemene bezorgheid omtrent het welzijn van kinderen, maar niet vanuit specifieke meldingen dat thuis onderwezen kinderen in gevaar verkeerden. De regering heeft eind 2009 bij het parlement een wetsvoorstel ingediend (de 'Children, schools and families bill') met ingrijpende wijzigingen. Zo zouden ouders vooraf toestemming moeten vragen om thuisonderwijs te geven, worden de kinderen aan een nader onderzoek onderworpen, moeten ouders hun plannen voor thuisonderwijs voorleggen aan de school en wordt de vrijheid van ouders om zelf vorm en inhoud aan thuisonderwijs te geven, beknot. Vanwege een onvoldoende politiek draagvlak is het voorstel in april 2010 ingetrokken.

Referen- ties	• http://www.dcsf.gov.uk/everychildmatters/_download/?id=1905• http://www.education-otherwise.org/Legal/SummLawEng&Wls.pdf• http://www.freedomforchildrentogrow.org/8318-DCSF-HomeEdReviewBMK.PDF• http://www.education-otherwise.org/index.htm• http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200910/cmselect/cmchilsch/39/39i.pdf• http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200910/cmselect/cmchilsch/39/39ii.pdf• http://publications.teachernet.gov.uk/eOrderingDownload/DFES-00529-2007.pdf• http://publications.dcsf.gov.uk/eOrderingDownload/RR827.pdf

Vervangend onderwijs aan kinderen van ouders met een richtingbezwaaar; aanvullend onderzoek

Wettelijke en maatschappelijke inbedding	Thuisonderwijs in Frankrijk In Frankrijk geldt leerplicht voor kinderen vanaf zes tot zestien jaar. Artikel L131 lid 2 van de ‘Code de l’Education’ geeft ouders het recht hun kinderen zelf onderwijs te geven. Ouders die thuisonderwijs willen geven moeten dit elk jaar melden aan het gemeentebestuur en aan de onderwijsinspectie (‘Inspection Academique’). Er worden geen beperkingen gesteld aan de motieven voor thuisonderwijs. De competenties die kinderen moeten verwerven, zijn bij wet vastgelegd: een goede beheersing van de Franse taal en letterkunde, wiskunde, tenminste één buitenlandse taal, geografische en historische basiskennis, basiskennis van wetenschap en techniek, creatieve vorming en participatie aan sport. De aangeduide doelen gelden zowel voor onderwijs op school als – sinds een decreet van 5 maart 2009 – voor onderwijs thuis. Het geheel van doelen wordt aangeduid als de basisvorming (‘le socle commun’). De basisvorming wordt beschouwd als een noodzakelijke voorwaarde voor een geslaagd persoonlijk en beroepsleven (‘pour accomplir avec succès sa scolarité, poursuivre sa formation, construire son avenir personnel et professionnel et réussir sa vie en société’). De basisvorming is vastgelegd in een bijlage bij artikel D122-1. Ouders zijn vrij het thuisonderwijs naar eigen wens vorm te geven. Het eindniveau van thuisonderwijs moet vergelijkbaar zijn (‘un niveau comparable’) met wat kinderen op school leren. Kinderen die geen school willen of kunnen bezoeken, kunnen worden ingeschreven bij de ‘Centre National d’Enseignement à Distance (CNED)’, de landelijke organisatie voor afstandsonderwijs. Deze organisatie biedt zowel afzonderlijke cursussen als complete curricula aan.

	Per jaar worden omstreeks 30.000 leerlingen in de leerplichtige leeftijd bij de CNED ingeschreven. Hoeveel van deze leerlingen alleen thuisonderwijs krijgen en geen schoolonderwijs, is onbekend. Cijfers over het aantal kinderen dat alleen thuisonderwijs krijgt, worden bijgehouden door Miluvides, een interdepartementale werkgroep die zich bezig houdt met sektevorming in de Franse samenleving. In 2005, het laatste jaar waarover cijfers bekend gemaakt zijn, bedroeg het aantal geregistreerde thuis onderwezen kinderen 2813. Dit komt ongeveer overeen met 0,03 procent van het aantal leerplichtige leerlingen.
Toezicht-houders	Het toezicht is opgedragen aan de besturen van de woongemeenten (de 'enquête social') en aan de onderwijsinspectie (de 'enquête pédagogique').
Waarom toezicht?	Via toezicht wordt nagegaan of kinderen een niveau bereiken dat vergelijkbaar is met dat van kinderen die hun onderwijs op school krijgen (zie artikel 131, lid 16 van de hiervoor genoemde wet).
Werkwijze	De inspectie door gemeenten vindt plaats na de eerste aanmelding en vervolgens om het jaar. Deze vorm van toezicht dient een dubbel doel: vaststellen a. welke de motieven van ouders voor het thuisonderwijs zijn en b. of het thuisonderwijs passend is met het oog op de gezondheid van het kind en de leefomstandigheden van het gezin ('et s'il leur est donné une instruction dans la mesure compatible avec leur état de santé et les conditions de vie de la famille'; artikel L131-10). De vorm van het toezicht is administratief: de kwaliteit van het thuisonderwijs is niet aan de orde. De uitkomsten worden doorgezonden naar de onderwijsinspectie. Het toezicht door de onderwijsinspectie ('Inspection Academique') vindt jaarlijks plaats, bij voorkeur vanaf drie maanden na de start van het schooljaar. Deze vorm van toezicht is gericht op de kwaliteit van het onderwijs. Gecontroleerd wordt of het thuisonderwijs alle verplichte onderdelen omvat en welke vorderingen het kind heeft gemaakt.

Vervangend onderwijs aan kinderen van ouders met een richtingbezwaar; aanvullend onderzoek

Werkwijze	Landelijk is vastgelegd dat inspecteurs een gesprek moeten hebben met het kind. Het afnemen en maken van toetsen is niet verplicht, maar in de praktijk doen sommige inspecteurs dat wel. De wijze van toezicht houden varieert van regio tot regio, hetgeen tot discussies leidt. Als de inspectie tot een negatieve uitkomst leidt, vindt binnen enkele maanden een tweede inspectie plaats. Is ook dan het oordeel negatief, dan worden ouders verplicht het kind op een school in te schrijven. Doen ze dat niet, dan volgen juridische stappen. Vrijheidsstraffen en geldboetes behoren vervolgens tot de mogelijkheden. Kinderen die via de CNED een volledig curriculum volgen, zijn vrijgesteld van het toezicht door de onderwijsinspectie.
Criteria en normen	Criteria zijn uit de wet af te leiden: worden alle in de wet genoemde domeinen bestreken? Welke normen inspecteurs moeten of zouden moeten hanteren is niet duidelijk. Regio's zijn hierin vrij. Een circulaire van het ministerie voor onderwijs (15 juli 2009) maakt duidelijk dat inspecteurs rekening moeten houden met de omstandigheden van het kind en eventueel aanwezige beperkende factoren (zoals aanleg, ziekte, handicaps) en met de opvattingen van ouders over het gewenste ontwikkelingstempo.
Uitkomsten van toezicht	Het meest recente rapport van Miluvides beschrijft dat er in 2005 aan 2813 kinderen thuisonderwijs gegeven is. Daarvan zijn er 1119 (40 procent) geïnspecteerd. In 23 gevallen is ouders opgedragen hun kind op een school in te schrijven (p. 249-250 van het genoemde rapport, Engelse versie).
Toekomstige ontwikkelingen	Door het decreet van 5 maart 2009, waarin de basisvorming ook voor thuisonderwijzers verplicht is gesteld, is de circulaire (uit mei 1999) waarin de werkwijze van de onderwijsinspectie is vastgelegd, verouderd. In 2010 wordt een nieuwe circulaire verwacht. Voor zover bekend zijn er geen voornemens de regelgeving te wijzigen.

Referen- ties	• www.lesenfantsdabord.org• http://www.miviludes.gouv.fr/• www.cned.fr• http://www.miviludes.gouv.fr/IMG/pdf/Report_Miviludes_2006.pdf• http://media.education.gouv.fr/file/46/8/5468.pdf• http://www.lesenfantsdabord.org/file/ReponseSocleNembrini.pdf• http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006071191&dateTexte=20080128• Correspondentie met Jennifer Fandard (juriste, gespecialiseerd in thuisonderwijs)

Vervangend onderwijs aan kinderen van ouders met een richtingbezwaaar; aanvullend onderzoek

Wettelijke en maatschappelijke inbedding	Thuisonderwijs in Ierland In artikel 42 van de Ierse grondwet wordt bepaald dat het kind recht heeft op een zeker minimum aan onderwijs ('a certain minimum education, moral, intellectual and social'). Ouders komt het recht en de plicht toe hiervoor te zorgen. Ouders zijn vrij in de keuzen tussen school- en thuisonderwijs. Als ze kiezen voor thuisonderwijs, horen ze zich te laten registreren door de National Educational Welfare Board (NEWB). Bij de registratie moeten ouders opgeven, naar genoegen van de NEWB, hoe zij in onderwijs zullen voorzien. Registratie kan worden geweigerd als ouders onvoldoende duidelijkheid verschaffen. De procedure voor de registratie geeft ouders het recht in beroep te gaan tegen een geweigerde registratie. Gebaseerd op officiële gegevens krijgen anno 2009 ongeveer 650 kinderen (0,1 procent van de leerplichtige kinderen) thuisonderwijs. Niet alle ouders laten zich registreren, waardoor het werkelijke aantal thuis onderwezen kinderen groter is. Hoeveel groter is moeilijk aan te geven. De NEWB gaat er evenwel vanuit dat de geregistreerde groep groter is dan de ongeregistreerde groep. Er worden geen beperkingen gesteld aan de motieven voor thuisonderwijs. Ouders kunnen op elk moment met huisonderwijs beginnen. Aan hun opleiding worden geen eisen gesteld. Ouders hebben vrijheid het onderwijs in te kleden zoals zij wensen. De keuze van materialen en methoden is vrij. De NEWB erkent expliciet dat het thuisonderwijs beduidend verschillend kan zijn dan het onderwijs op erkende scholen.
Toezicht-houder	National Educational Welfare Board (NEWB)
Waarom toezicht?	Bescherming van de rechten van het kind, zoals vastgelegd in de grondwet: krijgt het kind een zeker minimum aan onderwijs?

Werkwijze	Toezicht op thuisonderwijs valt samen met de hiervoor genoemde registratieprocedure. De procedure verloopt in twee fasen. In fase 1 ('preliminary assessment') vindt een gesprek plaats tussen de inspecteur (een door de NEWB geautoriseerde functionaris, bijvoorbeeld een schoolinspecteur of een welzijnswerker) en de ouders. Ouders lichten onder andere toe hoe ze het onderwijs willen aanpakken, welke materialen ze daarbij willen gebruiken en over welke faciliteiten ze beschikken (hebben ze voldoende tijd en middelen beschikbaar?). In bijna alle gevallen vindt het gesprek thuis plaats, in aanwezigheid van het kind. Ouders hebben evenwel het recht het gesprek buitenshuis en zonder de aanwezigheid van het kind te voeren. Levert de eerste fase onvoldoende evidentie op dat het kind een zeker minimum aan onderwijs ontvangt, dan volgt fase 2 ('comprehensive assessment'). Deze dient in de thuisomgeving te worden uitgevoerd. De inspecteur kan verschillende instrumenten inzetten: observeren van de manier waarop het onderwijs gegeven wordt, inspectie van leermaterialen, roosters en dergelijke, en het laten afleggen van een toets. Als de inspecteur de kwaliteit van het thuisonderwijs onvoldoende acht, kan de NEWB de ouders voorwaardelijk registreren, dan wel registratie weigeren. Er is een wettelijke voorziening voor ouders die beroep willen aantekenen tegen een negatieve beslissing. De NEWB heeft geen mogelijkheid ouders te verplichten hun kind naar school te sturen. Verplichte schoolgang kan alleen via de rechter worden afgedwongen. In de afgelopen jaren hebben zich zulke gevallen niet voorgedaan. In artikel 14, lid 7 van de 'Education Welfare Act', is bepaald dat de NEWB regels kan opstellen voor periodieke assessments, de zogenoemde 'review procedure'. Deze regels zijn nog in ontwikkeling.

Vervangend onderwijs aan kinderen van ouders met een richtingbezwaar; aanvullend onderzoek

	Vooralsnog vinden inspecties hoofdzakelijk plaats als onderdeel van de registratieprocedure. Bij de NEWB zijn momenteel tien personen geaccrediteerd voor de assessments.
Criteria en normen	Ter beoordeling van de inspecteur, aan de hand van de ‘Guidelines on the Assessment of Education in Places Other Than Recognised Schools’, uitgegeven door het Ierse ministerie van Onderwijs en Wetenschap. In de richtlijnen is expliciet bepaald dat thuisonderwijs gegeven kan worden op een manier die sterk verschilt van schoolonderwijs.
Uitkomsten van toezicht	In nagenoeg alle gevallen wordt de registratie al in fase 1 in orde bevonden. In 2009 achtte de inspecteur voor zes kinderen een uitvoeriger onderzoek conform fase 2 noodzakelijk. In de meeste gevallen vond alsnog registratie plaats.
Toekomstige ontwikkelingen	Er zijn geen voornemens bekend wet- of regelgeving aan te passen. Wel is de NEWB bezig de huidige richtlijnen te evalueren. Overwogen wordt om assessments periodiek te herhalen.
Referenties	• http://www.irishstatutebook.ie/2000/en/act/pub/0022/index.html • http://www.henireland.org/ • http://www.newb.ie/index.asp • http://www.newb.ie/downloads/pdf/guidelines_assessment_education_outside_schools.pdf Mondeling contact met Emer Farrell (Stafmedewerker NEWB)

Wettelijke en maatschappelijke inbedding	Thuisonderwijs in Noorwegen Het staat ouders in Noorwegen vrij om aan hun kinderen thuisonderwijs (aldaar aangeduid als <i>hjemmeundervisning</i>) te geven als alternatief voor schoolonderwijs. Het onderwijs dient gelijkwaardig (<i>tilsvarande</i>) te zijn aan schoolonderwijs (paragraaf 2.1 van de wet op het onderwijs). De wet bevat in paragraaf 2.3 nadere voorschriften voor de kennisdomeinen die scholen moeten aanbieden. Genoemd worden onder andere religie, verzorging, Noors, wiskunde, vreemde taal, diverse zaakvakken en sociale omgang. De wet bepaalt in paragraaf 2.13 dat deze eisen ook gelden voor thuisonderwijs. Ouders die thuisonderwijs gaan geven, moeten dat – eenmalig – melden aan hun woongemeente. Ouders kunnen op elk moment met thuisonderwijs beginnen. Aan opleiding of motieven worden geen eisen gesteld. Over het aantal thuis onderwezen kinderen bestaat onduidelijkheid. De onderwijsautoriteiten geven voor het schooljaar 2008-2009 op dat 108 kinderen thuisonderwijs kregen. Dit aantal heeft betrekking op het aantal in dat jaar aangemelde kinderen. Aangezien de meldingsplicht eenmalig is, moet het totaal aantal kinderen dat in dat schooljaar thuisonderwijs kreeg, beduidend groter zijn. Professor Beck (Universiteit van Oslo) schat dit aantal op omstreeks 400 (0,07 procent van alle leerplichtige kinderen). De basisvorming (in Noorwegen van 6 tot 16 jaar) is voor ouders gratis. Thuisonderwijzende ouders kunnen de gemeente daarom vragen de kosten te vergoeden.
Toezichhouders	Woongemeente

Vervangend onderwijs aan kinderen van ouders met een richtingbezwaaar; aanvullend onderzoek

Waarom toezicht?	De functie van toezicht is in de wet niet expliciet omschreven. In de praktijk ziet de toezichthoudende leraar (zie hierna) erop toe dat het gegeven huisonderwijs gelijkwaardig is aan schoolonderwijs.
Werkwijze	Het toezicht is opgedragen aan de gemeente (paragraaf 14.2 van de onderwijswet). De gangbare praktijk is dat de gemeente in overleg met de ouders een leraar aanwijst die toezicht houdt. De leraar bezoekt het gezin een of twee keer per jaar thuis. Op basis van een gesprek met ouders en kind en inzage in de gebruikte materialen vormt deze zich een oordeel over het thuis gegeven onderwijs. Bij twijfel kan de leraar aan het kind een toets voorleggen. De leraar rapporteert schriftelijk aan de gemeente. In geval van een negatieve beoordeling kan de gemeente de ouders verplichten het kind op een school in te schrijven.
Criteria en normen	Zijn niet in regelgeving vastgelegd, derhalve ter beoordeling van de aangewezen toezichthoudende leraar.
Uitkomsten van toezicht	Geen gegevens bekend
Toekomstige ontwikkelingen	Er zijn geen voornemens bekend wet- of regelgeving aan te passen.
Referenties	• http://www.nhuf.no/ • http://folk.uio.no/cbeck/Home%20education%20-%20motives,%20numbers...%20new%20article%20Christian%20Beck.htm • Beck, C. W. (2004): Telling av hjemmeunderviste elever. In Beck, C. and Straume, M. Hjemmeundervisning - starten på en ny utdanningsrevolusjon? Oplandske bokforlag. Vallset. • http://nhuf.no/sites/all/files/Agderposten-071209-side4.pdf • http://lovdata.no/all/nl-19980717-061.html • Correspondentie met Prof. Dr. Christian Beck (University of Oslo)

Recent uitgegeven Kohnstamm Instituut rapporten

- 838 Vrieze, G., Daalen, M.M. van, Wester, M.
Ruimte van de leraar.
- 836 Glaudé, M., Verbeek, F., Felix, C.
Onderzoek naar de stand van zaken en effecten van de ontwikkeling van
'les- en examenmateriaal en docentstages' in het kader van het FES-
project.
- 835 Hermanns, J., Daalen, M.M. van, Felix, C.
Doeltreffendheid in de frontlijn.
- 834 Oud, W., Emmelot, Y.
De visitatieprocedure cultuurprofiel scholen.
- 833 Derriks, M., Kat, E. de
Jeugdmonitor Zeeland.
- 832 Veen, I. van der, Elshof, D.P., Hoeven, A. van der, Mulder, L.
Amsterdamse Schakelklassen in het schooljaar 2007/2008.
- 830 Koopman, P.N.J., Derriks, M., Voncken, M.E.W.
PrO-Loopbanen Vervolg.
- 829 Peetsma, T.T.D., Daalen, M.M. van, Elshof, D.P.
Keuzevrijheid in ambulante begeleiding.
- 828 Veen, A., Daalen, M.M. van, Roeleveld, J., Cats, L.
"Zo krijgt de school een gezicht".
- 827 Roeleveld, J., Ledoux, G., Oud, W., Peetsma, T.T.D.
Volgen van zorgleerlingen binnen het speciaal onderwijs en het speciaal
basisonderwijs.
- 826 Ledoux, G., Veen, A.
Beleidsdoorlichting onderwijsachterstandenbeleid.
Periode 2002-2008
- 825 Roeleveld, J., Béguin, A.
Normering van referentieniveaus in het basisonderwijs.

Deze rapporten zijn te bestellen via:

<http://www.kohnstammstituut.uva.nl/webwinkel/bestellen.htm>